

Mens en Wereld

Het nieuwe jaar is weer begonnen en we nemen, boordevol goede voornemens, de humanistische draad weer op, waar we die voor de drukte van de laatste decemberdagen hadden laten liggen. De humanistische draad, een mooie beeldspraak, maar wat doe je eigenlijk met een humanistische draad? Ik weet het niet, ziet u zelf maar.

Wat mij betreft, ik heb weer iets ontdekt in het H.V., dat de moeite van het vermelden waard is, de contactbezoeken.

Ik heb wel eens gezegd, dat je in de gevangenis moet zitten of in een ziekenhuis terecht moet komen om de aandacht van het H.V. te trekken, maar dat is niet zo. Sinds enige jaren heeft het H.V. het belang ervan ingezien om al zijn leden te leren kennen. Het wil gezichten zien, in plaats van kaarten in de kaartsystemen, eventuele opmerkingen of suggesties horen, kortom, kijken wat er leeft bij de leden, waar ze behoefte aan hebben en, waar dat gewenst is, de nodige inlichtingen geven. Dit alles gebeurt dan door middel van korte bezoeken, eens per jaar of vaker, als de mensen er zelf om vragen.

Om nu bij de wantrouwendende onder ons alle misverstanden uit de weg te ruimen, zal ik u meteen maar ronduit vertellen, wat de contactbezoekers beslist niet komen doen: hun neus steken in uw privé-aangelegenheden, u dwingen uw contributie te verhogen, u tegen uw zin drijven naar bijeenkomsten, waar u niets voor voelt, u functies opdringen, waar u geen tijd voor hebt, u abonnementen aansmeren op bladen, die u niet interesseren, u lastig vallen als u visite hebt, u ophouden als u druk bezig bent of net op het punt staat om uit te gaan, persoonlijke vriendschapsbanden met u aanknopen.

Zij komen uit naam van het Verbond en gelukkig zijn er een groot aantal leden, die dit begrijpen en deze bezoeken wel degelijk op prijs stellen. Maar er zijn ook lieden, die er geen enkele behoefte aan hebben en dit niet onder stoelen of banken steken. Dat staat iedereen vrij, maar nu kom ik nog even met die humanistische draad van het begin terug. Hebt u hem nog? Goed, als u nu met die draad in de hand niets anders doet, dan gewoon een beetje welwillend staan tegenover het Verbond, dat kennis met u wil maken op een moment dat u het zelf – gelukkig overigens – niet nodig hebt, dan doet u echt al heel veel.

Persoonlijk heb ik geen enkele ervaring met die bezoeken, want er is nog nooit iemand bij me geweest. Misschien is er geen sterveling, die er prijs op stelt om me te leren kennen. Goed, dan blijf ik gewoon kaart in het kaartstelsel. Mijn deur blijft dicht. En die draad? Daar leg ik tien dikke knopen in. Uit wraak!

Ons volk naar kerkelijke gezindte

De volkstelling van 31 mei 1960 levert langzamerhand enkele opmerkelijke resultaten op. Onlangs is als Mededeling no. 7 door het Centraal Bureau voor de Statistiek een overzicht gegeven van de voornaamste uitkomsten betreffende de kerkelijke verhoudingen in ons land. Het zijn cijfers die des te duidelijker spreken als men die van 1909, 1920, 1930 en 1947 er aan toe voegt. Men ziet dan de voortdurende stijging van het percentage rooms-katholieken:

35,0 → 35,6 → 36,4 → 38,5 → nu 40,4.

Men ziet eveneens de voortdurende daling van het percentage hervormden:

44,2 → 41,2 → 34,5 → 31,0 → nu 28,3.

Veel langzamer daalt het gereformeerde volksdeel, waarbij men echter moet bedenken, dat de samenvoeging van een stuk of vijf verschillende kerkgenootschappen onder één hoofd niet steeds eender is:

9,4 → 9,1 → 8,7 → 9,7 → nu 9,3.

Bij precies gelijke samenstelling van de groep zouden de laatste twee cijfers waarschijnlijk 8,7 en 8,3 moeten zijn.

Voor de overige, uiteraard kleine kerkgenootschappen gezamenlijk zijn de volgende totalen geboekt:

6,4 → 6,3 → 6,0 → 3,7 (of 4,7) → nu 3,6 (of 4,6).

Het snelst gestegen cijfer is dat van de buitenkerkelijken, die een eeuw geleden nog geen duizendste deel van onze bevolking vormden en nu bijna een vijfde ervan uitmaken:

5,0 → 7,8 → 14,4 → 17,1 → nu 18,4.

De verklaring van al deze verschuivingen houdt noodwendig ook een element van voorspelling in, wanneer men althans geen reden heeft om te geloven aan ingrijpende wijziging van de heersende factoren. Stellig wordt de stijging bij de katholieken veroorzaakt door hun grotere geboorteoerschot, hun goed-georganiseerde onderwijs, hun goed-georganiseerde sociale instellingen. De stijging wordt relatief verminderd door een belangrijke, geruisloze geloofsafval, die o.a. samenhangt met de industrialisering en de verstedelijking van ons land, en die vele malen groter is dan de vaak niet zo geruisloze bekeringsen náar de r.k. kerk. Ofschoon gedetailleerde cijfers inzake de percentages van de verschillende leeftijdsgroepen nog niet ter beschikking staan, lijkt het mij hoogst onwaarschijnlijk, dat er op korte termijn en zonder oorzaken van buiten af veel verandering zal optreden. Het spel van krachten pro en contra behoudt dan

z'n zelfde uitkomst, zodat een verdere stijging van het rooms-katholieke volksdeel te verwachten is.

Zowel mondeling als schriftelijk heeft men mij, juist van katholieke zijde meegedeeld, dat deze prognose te optimistisch zou zijn voor de roomsen. „De grote geloofsafval, die in protestantse kring vrijwel voltooid is, moet daar nog komen”. Dit argument berust m.i. op een misverstand. De geloofsafval is niet af te lezen uit de absolute cijfers. Een groep kan groeien en niettemin intussen enorme verliezen hebben geleden. Zo is het inderdaad bij de rooms-katholieke Nederlanders. Zonder een voortdurende overgang naar een vrijzinnige of buitenkerkelijke levenshouding, zou hun percentage sinds lang de 50 % zijn gepasseerd. Alleen indien het geboorte-overschot verder daalt, alleen indien het verschil met het geboorte-overschot bij de andere volksgroepen geringer wordt, alleen indien anderzijds de invloed van de moderne technische wereld nog toeneemt, is een wijziging mogelijk. Een kleine berekening met geheel fictieve cijfers kan dat duidelijk maken.

Stel dat de factor voor toename over een bepaalde periode 105 is en de factor voor afname 98, dan zouden er in plaats van 100 x 100 personen van een zeker geloof, te eniger tijd 105 x 98 = 10.290 zijn.

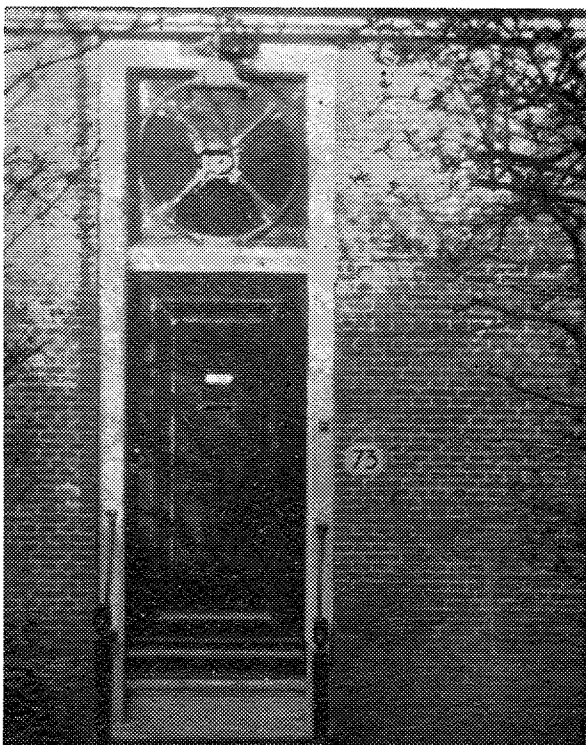
Maar als de factor voor toename iets daalt, zeg tot 104, en ook de factor van afname enigszins verandert, zeg tot 97, dan wordt het resultaat 104 x 97 = 10.088.

Het is daarom stellig zo, dat betrekkelijk geringe wijzigingen wel vrij grote gevolgen kunnen hebben, mits ze werkzaam zijn in dezelfde richting. Maar de noodzaak, zelfs de waarschijnlijkheid van die wijzigingen is momenteel niet aantoonbaar.

Indien de westerse wereld in de komende tien jaren ongeveer blijft zoals hij nu is, bedreigd en toch uitermate welvarend, zullen de nu bestaande processen voortgaan en durf ik voor 1970 de volgende percentages voorspellen:

r.kath. 42; hervormd 26; geref. 9; overige 3; geen 20. Maar dit is toekomstmuziek; laten we terugkeren naar de cijfers van 1960. Het zijn uitermate belangrijke gegevens voor ieder die zich interesseert voor geestelijke vraagstukken, en die zich rekenschap wil geven van de geestelijke verhoudingen waaronder hij leeft. Het zijn ook uitermate belangrijke gegevens inzake de mogelijkheden van ons humanistische werk, en de begrenzing daarvan. Aan één ding behoeft men dan niet te twijfelen: voorlopig zijn de mogelijkheden nog héél groot en de grenzen nog héél ver.

G. Stuiveling

Uitgave van het Humanistisch Verbond – Verschijnt om de veertien dagen
18e jaargang no. 1 – 12 januari 1963

Kritisch allerlei

Voor de Nederlandse Christen-vrouwenbond te Emmen heeft drs. J. Rietberg, leraar aan de christelijke kweekschool aldaar, gesproken over het humanisme. Na een historisch overzicht te hebben gegeven, zei de heer Rietberg, volgens de Emmer Courant: „De laatste periode van 1900 tot heden wordt gekenmerkt door vier verschijnselen”, aldus de heer Rietberg. „De twee wereldoorlogen hebben wel bewezen, dat er alle reden is om te erkennen: de mens is geneigd tot alle kwaad; het humanistisch pessimisme. Een ander verschijnsel is de psychologie van Freud, die de psychoanalyse predikt als de weg tot heil. Verder noemde drs. Rietberg het existentialisme en het Humanistisch Verbond, dat in 1946 is opgericht en dat een internationale groepering van humanisten omvat. Als grondslag wordt beschouwd, het geloof in de menselijke krachten en waarden en gevoel. Bewustwording van normen. En de wetten zijn: medemenselijkheid, barmhartigheid, orde en wijsheid. Het Humanistisch Verbond stelt zich tot doel vooral buitenkerkelijken te bereiken. Al vanaf 1950 strijdt het om erkenning, met als doel humanistische geestelijke verzorgers naast aalmoezeniers en predikanten in het leger. Voor de christen”, zo besloot de heer Rietberg, „is het moeilijk te begrijpen wat een humanistisch geestelijk verzorger de mens in nood heeft te bieden.”

Afgezien van de gebrekkige stijl van dit krantebericht, die we uiteraard niet op rekening van de spreker mogen schuiven, valt uit het bovenstaande op te maken, dat vier verschijnselen ons geestesleven van de laatste halve eeuw zouden hebben gekenmerkt: het humanistisch pessimisme (uit de tweede zin valt te concluderen, dat dat een soort kwaad is waartoe de mens geneigd is, net als het voeren van oorlog), de psychoanalyse (waarvan de bestrijders nog altijd met Freud komen aandragen, die allang dood en begraven is en die zich waarschijnlijk in zijn graf zou omdraaien, als hij hoorde hoeveel verder zijn theorieën inmiddels wel niet zijn ontwikkeld), het existentialisme en het Humanistisch Verbond. Wij constateren het opmerkelijke feit, dat christendom of enige andere vorm van godsdienst blijkbaar geen rol meer heeft gespeeld van belang. Die constatering is niet van ons, maar van de heer Rietberg, die zijn toehoorders wilde voorlichten over het humanisme, daarbij opmerkend, dat het Humanistisch Verbond een internationale organisatie is en dat het doel zou zijn: humanistische geestelijke verzorgers in het leger. Wij vragen ons af hoe iemand erbij kan komen het woord te gaan voeren over iets waar hij vrijwel niets van af weet. Eén enkel

briefje naar de Oudegracht in Utrecht zou voldoende zijn geweest om hem te vertellen, dat het Verbond een Nederlandse instelling is – al heeft het natuurlijk bindingen met geestverwanten in het buitenland – en dat het werk van het Humanistisch Thuisfront organisatorisch geheel los staat van het Verbond – al zijn er uiteraard persoonlijke en vriendschappelijke banden. Bestudering van ons beginsel en doel, een boekje dat de heer Rietberg zich voor een kwartje kan aanschaffen, zal hem doen blijken, dat onze doelstelling wel iets verder gaat dan hij dacht. Misschien zou hem dat – als hij tenminste bereid is iets daarvan te verstaan – ook duidelijk kunnen maken „wat een humanistisch geestelijk verzorger de mens in nood heeft te bieden”. En zo hij het al niet begrijpt, kunnen de duizenden mensen het hem wel vertellen, die van deze verzorging een dankbaar gebruik gemaakt hebben.

Een lezer uit Badhoevedorp zond ons het volgende verslag van zijn bevindingen:

„Ik was verleden week in Leerdam. Een kennis van mijn vrouw was daar overleden op tachtigjarige leeftijd. Deze vrouw had ongeveer drie jaar ziek gelegen met kanker.

De familie van de vrouw had het nodig gevonden bij de begrafenis een dominee te halen uit Leerdam. Mijn vrouw en ik hebben met de familie en vrienden van de overledene drie kwartier naar die dominee moeten luisteren. Het was er nog een die ouderwets te keerging. Hij had het over het openbreken van het hart van de mensen door Jezus Christus en wanneer dit dan gebeurd was, kregen de mensen naastenliefde enz. De dominee zag aan onze gezichten, dat wij het niet helemaal met hem eens waren. Hij begon tenminste te vertellen, dat er altijd mensen waren, die onverschillig bleven voor zijn woorden en dus ook onverschillig voor naastenliefde... Wij moesten wel naar de man blijven luisteren uit eerbied voor de dode; wij konden in ieder geval niet weg. De dominee had nog meer eigenaardigheden. Hij had het bij voorbeeld over de bijbelse figuur Paulus. U weet, zei hij, Paulus was een Joodje, enz.

Het vreemdst vonden wij nog, dat hij geen enkele keer de dode, die toch verschrikkelijk had geleden aan kanker, herdacht of zelfs maar haar naam noemde. Als wij alles geweten hadden, dan waren wij niet in de rouwkamer verschenen en waren wij alleen naar het kerkhof gegaan om de dode te herdenken op onze manier. Het blijft dikwijls voor een buitenkerkelijke bij dergelijke gebeurtenissen een moeilijk geval.”

Het moeilijke van het geval lijkt ons vooral, dat zo'n dominee – die er vaak alleen maar „bij ge-

haald” is, omdat men vindt, dat dat zo hoort – van de plaats waar hij staat misbruik maakt door zijn toehoorders te dwingen enig antisemitisme en een flinke dosis onverdraagzaamheid te verwerken. Als die dominee al meende, dat alleen een christen naastenliefde kan betrachten, heeft hij zelf toch wel een sprekend voorbeeld gegeven van de onjuistheid van die stelling.

Een mooi voorbeeld van christelijke naastenliefde in het verleden vonden wij in Al-Fariq, Nederlands islamitisch maandblad, waarin de onjuistheid wordt aangetoond van de vaak gehoorde bewering, dat het christendom de slavernij niet zou toelaten of dat de slavernij zelfs door de christelijke godsdienst zou zijn afgeschaft. In „Het Islamisme” schrijft dr. Dozy (die volgens Al-Fariq overigens een fel tegenstander van de islam is):

„Toen Constantijn het christendom tot staatsgodsdienst maakte, was Spanje nog nagenoeg geheel heidens en was het nog gedeeltelijk in het begin der achttiende eeuw, toen de Muzelmannen het land onderwierpen en zelfs diegenen die christenen heetten, wisten van hun godsdienst al zeer weinig af. Daarentegen had men het christendom niet van een gunstige kant leren kennen. De ware beheersers van het Westgotische rijk waren de bisschoppen geweest en zij hadden de rampzalige toestand waarin Spanje door de Romeinse keizers gebracht was, eer verergerd dan verbeterd, het lot der talloze slaven en lijfeigenen niet verzacht, maar verhard en in plaats van voor het onderricht dier ongelukkigen en onwetenden te zorgen, hun tijd en hun ijver vooral gewijd aan gruwelijke vervolgingen der Joden. Het christendom was dus volstrekt niet in de harten doorgedrongen en deze omstandigheid werkte de verspreiding van het islamisme zeer in de hand.”

Er volgt dan een passage over het zoveel menslievender optreden van de mohammedanen, die veel bekeerlingen hebben verworven door hun de vrijheid te schenken. Die menslievende behandeling van toen kan ons overigens niet zo gemakkelijk de slavernij van nu doen vergeten in Saoedi-Arabië en dat soort landen. Maar misschien kan de geschiedenis wel een vingerwijzing zijn voor die christenen die zo prat gaan op hun naastenliefde, de geschiedenis van datzelfde Spanje waar nu ook vervolging en onderdrukking aan de orde van de dag zijn, ook uit naam van het christendom...

Volgens een Amerikaanse kerngeleerde, dr. Ralph Lapp, zijn kernwapens betrokken geweest bij twaalf ongelukken die zich in de Verenigde Staten en in Europa, voornamelijk met vliegtuigen, hebben voorgedaan. Dr. Lapp, die niet aan het officiële Amerikaanse atoomprogramma verbonden is, schrijft in een pas verschenen boek, Kill and overkill, dat vorig jaar een Amerikaanse bommenwerper van het type B-52 gedwongen was een kernbom van 24 megaton boven de staat Noord-Carolina uit te werpen. De bom kwam in een weiland terecht en explodeerde niet. Toen deskundigen een onderzoek instelden kwamen zij, aldus dr. Lapp, tot de ontdekking, dat vijf van de zes zekeringen die explosie van de lading moesten tegenhouden, door de val waren ontzet. Slechts één schakelaar stond een kernexplosie, die volgens dr. Lapp grote verwoestingen zou hebben aangericht, nog in de weg.”

Prettig nieuwtje, dit uit de N.R.C. En dan twaalf van dat soort ongelukjes in Amerika en Europa... Enfin, sommigen streven nu ook naar een eigen Europees kernwapen, dat maakt de kans op een ongelukje tenminste nog wat groter.

Het onrustig kwik stolde,
En de nachtwind is ondraaglijk;
Maar als gij luisterde, – vergeet
Het gekraak van de gebroken sparren!

Winterromance

Starend naar de donkere ruit,
Alleen, met de sombere kaars,
Denk niet aan wat voorbijging,
Denk, als ge kunt, in het geheel niet!

De winter laat zich niet verslaan: hard is hij!
Moet ik dan berusten... Het is wel tijd!
Of is de lier der uren boven ons
Ook toen niet dezelfde geweest?

I. F. Annensky* (1856–1909) (Uit het Russisch vertaald door P. Krug).

* Annensky was een belangrijke figuur uit de kring der Russische symbolisten uit het „fin de siècle”. De dichter, alleen achtergebleven, overpeinst zijn levenslot. Ook al waren de omstandigheden indertijd dezelfde („de lier der uren”), nu de geliefde is heengegaan, voelt hij zich gebroken (het beeld van „de gebroken sparren”) en schijnt de tijd gekomen om in dit winters seizoen van het leven te berusten.

DE ANDERE WAARHEID

Wellicht gaat het u als mij. In de donkere dagen vóór en na Kerstmis schuif ik de krant wel eens half gelezen ter zijde, verveeld en meer nog teleurgesteld. Want ook bij deze jaarwende was er het nieuws weer over oorlog in Azië, rampen in alle werelddelen en langdurige politieke conferenties zonder resultaat. Natuurlijk waren er ook in dag- en weekbladen de hooggestemde artikelen met de vele frazes, die met kerst en nieuwjaar nog enkele illusies in ons pogen levend te houden. Is het dan toch maar beter de krant ongelezen te laten en de werkelijkheid, die zij ons brengt, te ontvluchten in een roman over de Middeleeuwen of de Stille Zuidzee?

De werkelijkheid...

Brengt ons dagblad de werkelijkheid, de waarheid, onverbiddelijk en onverbloemd? Misschien verwacht u van mij nu een bittere kritiek op onze kranten en hun redacties, op tendentieuze reportages en verdraaide feiten. U zult deze kritiek van mij niet horen. Natuurlijk zijn er voorbeelden van onjuiste voorlichting of van berichten, waar het meer om de strekking dan om de waarheid van het verhaal is te doen. Maar ik meen toch dat de meeste van onze dagbladen de sensatie schuwen en naar een zo goed mogelijke berichtgeving streven. In ieder geval kunnen zij, een enkele uitgezonderd, de toets der kritiek doorstaan, zeker in vergelijking met buitenlandse bladen. Maar geven zij in de serie berichten de werkelijkheid weer? Dit is een geheel ander probleem.

Men heeft de waarheid wel eens vergeleken met een diamant met vele facetten. De waarnemer ziet slechts enkele facetten en dan nog alleen wanneer er voldoende licht op valt. Niemand kan de gehele waarheid met haar vele kanten in één blik overzien. De waarnemer, de mens heeft zijn beperktheden, een feit, dat ons dwingt tot bescheidenheid en... verdraagzaamheid! Ook het dagblad geeft ons slechts, kan ons slechts geven, wat geldt als *nieuws*.

Geen nieuws is de dagelijkse opofferende arbeid van velen, het streven van talloze huisvaders en huismoeders hun gezin zorgen te besparen en de kinderen een goede opvoeding en opleiding te geven, geen nieuws is de arbeid van de verpleegsters in de ziekenhuizen, de sociale werkers in de bedrijven, de arbeid van de talloze plichtsgetrouwe werkers op hun posten. Het is een facet, dat onbelicht bleef. En juist omdat dit onbelicht blééf, vormen wij ons eigenlijk een vertekend beeld van de werkelijkheid om ons.

Onbelicht facet

Dit onbelichte facet, deze *andere* waarheid, die er óók is, náást topconferenties en kanongebulder in India en de Kongo, is niet altijd een blijde waarheid. Er is veel verborgen leed, waarover de kranten evenmin schrijven. „Die im Dunkeln sieht man nicht” heet het in de „Dreigroschenoper”. Ik moest aan deze woorden denken toen ik onlangs een serie nummers van de „Süddeutsche Zeitung” doorbladerde waarin een reportage met foto's stond over in armoede levende gezinnen, vergeten zieken, nog in bunkers huizende stakkers, waarvan niemand ooit had gehoord.

Zij kwamen plotseling in het licht van de publiciteit toen steun voor deze mensen werd gevraagd. Een prachtig initiatief overigens, dat navolging verdient! En men beseft dan dat er nog ander nieuws is dan het veel bejubelde „Wirtschaftswunder” (waaraan deze mensen overigens geen deel hadden) of de kabinetscrisis van „der Alte” of de reisjes van allerlei communistische hoogwaardigheidsbekleders naar

Moskou. Ander nieuws en *dus* ook minder belangrijk? Reeds in de 5de eeuw vóór onze jaartelling waarschuwde de Chinese wijsgeer Laotse: „De wereld noemt groot, wat in het oog loopt, zij houdt de schijn voor het wezen. Dit is vanouds bekend.”

Ik heb in verschillende kranten niets, in andere maar weinig gelezen over het project van de Unesco om alle kinderen in Latijns-Amerika kosteloos en verplicht lager onderwijs te geven, een project, dat ongeveer tien jaar in beslag zal nemen. Maar juist om deze betrekkelijk lange duur kan deze actie nauwelijks „actueel” nieuws genoemd worden. Over het werk van de Wereldgezondheidsorganisatie leest men alleen iets, wanneer er een belangrijke vergadering is geweest. De Unicef, de Wereldorganisatie voor hulp aan kinderen, wordt in vele dagbladen alleen in december genoemd, omdat dán toevallig de actie met de Unicefkaarten aan de gang is. Van de Landbouw- en Voedselorganisatie, die zoveel uitzonderlijk belangrijk werk in de onderontwikkelde gebieden doet, horen we eveneens slechts iets bij zeldzame gelegenheden. Hetzelfde geldt voor het Amerikaanse Vredeskorpis en voor de hulp aan de tienduizenden vluchtelingen door de Vluchtelingenorganisatie van de Ver. Naties.

Spel der politici

De buitenlandse politiek verdringt al het andere. Soms schijnt het spel der politici het enig belangrijke. Hoeveel malen per jaar zien wij op

Mens en Wereld

verschijnt om de veertien dagen

Hoofdredacteur: P. W. van der Vliet

Redactieraad: Mr. H. Singer-Dekker, dr. H. Bongers, prof. dr. J. C. Brandt-Corstius, R. de la Rie, mr. dr. H. J. Roethof, H. A. Scheltes,

Redactiesecretaris:

H. P. Danz, Schieweg 87c, Rotterdam 4, telefoon 80641

Administratie, abonnementen en advertenties:

Oudegracht 152, Utrecht, telefoon 10163; postgiro 304960 t.n.v. Humanistisch Verbond, Utrecht

Advertentietarieven op aanvraag
Kleine advertenties f 0,20 per woord

Abonnementsprijs voor leden van humanistische organisaties f 5,— per jaar, voor niet-leden f 7,50, buitenland f 8,—; losse nummers f 0,30.

„Het gaat erom, een nieuw zelfvertrouwen te wekken, dat gegrond is in het bewustzijn deel te nemen aan de ontwikkeling van een wereldproces, dat op ontzaglijke wijze boven ons uitgaat en toch ook weer van ons doen en laten afhangt.”
Bart de Ligt

Mensen in nood

ons televisiescherm niet de heftig discussiërende UNO-afgevaardigden? Geïmponeerd slaan wij het toneel gade van de grote spelers op het politieke schaakbord en vergeten hoe ook zij gebonden zijn aan niet altijd duidelijk zichtbare grenzen, gesteld door nationale belangen, economische en politieke mogelijkheden, ja óók door de publieke opinie in binnen- en buitenland, waarmee in deze snel evoluerende wereld zelfs de leiders in de totalitaire staten meer en meer rekening moeten houden. Vergeten wordt ook dat juist de invloeden en factoren, die *niet* direct zichtbaar en tastbaar zijn, op de lange duur vaak van verstrekkende betekenis blijken.

Ik denk hierbij ook aan de invloeden van het wetenschappelijk onderzoek, het ontwikkelingswerk in de achtergebleven gebieden, de vele vormen van internationale samenwerking op wetenschappelijk, cultureel en economisch gebied, de bescherming en verbreiding van het cultuurbezit, het onderwijs en de artistieke creatie. De invloed hiervan werkt door, ook dan nog, wanneer Tsjombe en Fidel Castro al lang vergeten zullen zijn.

Deze creatieve arbeid, mogelijk gemaakt door talloze plichtsgetrouwe werkers en helpers, is een facet dat te veel onbelicht blijft. Het is er mee als met het wonder van de warme golfstroom in de koude oceaan, waarop ook Schweitzer ergens wijst. Wie de oceaan oversteept en zijn aandacht beperkt tot de ruwe golfslag aan de oppervlakte en de branding aan de kust, zal van deze golfstroom niet veel merken.

De oplettende waarnemer ziet echter meer, méér ook dan de feiten en feitjes die de nieuwsdienst brengt. Hij weet van het vele, dat wordt gedaan in oprechte toewijding aan een arbeid, die beantwoordt aan het verlangen van de zeer velen om de wereld menselijker en bewoonbaarder te maken. En deze wetenschap geeft ons weer meer moed om het jaar 1963 binnen te gaan.

P. Krug

Economie en macht in het fabriekstijdperk

Een nieuwe fase in de economische ontwikkeling vangt aan bij de overgang van de achttiende naar de negentiende eeuw en wel door de toen optredende industriële revolutie. Zij bestaat uit de mechanisering van de nijverheid, die het gevolg was van verschillende technische vindingen welke in praktijk werden gebracht. De industriële revolutie kan economisch het best worden geformuleerd als de overgang van kapitalistisch georganiseerde huisindustrie en manufactuur naar fabriek. Men pleegt dit proces te dateren – voorzover dit natuurlijk bij zo iets mogelijk is – van 1776 tot 1832. Het eerstgenoemde jaartal wordt als aanvang genomen omdat Adam Smith toen zijn bekende werk „Wealth of Nations” publiceerde, waarin de theorie was vervat die de industriële ondernemers nodig hadden, namelijk die van de vrijheid, van het zogenaamde laissez faire. Deze conceptie richtte zich fel tegen het systeem van overheidsbemoeiing uit vroeger tijden, dat dan ook ten gronde ging. Het jaartal 1832 vindt zijn rechtvaardiging in het feit, dat de Engelse bourgeoisie toen tot politieke mondigheid kwam door het verwerven van het censuskiesrecht bij de eerste Reform Bill. Het censuskiesrecht dat afhankelijk was van de belasting die men betaalde, was een instrument dat de machtsvorming en machtsbehouding der burgerij diende.

Moderne kapitalisme

De industriële revolutie deed het moderne kapitalisme ontstaan. Eén der meest karakteristieke eigenschappen van de maatschappelijke orde die we „kapitalisme” noemen, wordt opgeleverd door het feit dat de mensen in hun functie van producent en consument slechts tezamen worden gehouden door de markt. De vrije markt is de kern van de kapitalistische orde en derhalve wordt het kapitalisme wel gedefinieerd als „vrijemarkt-economie”.

Wij zien persoonlijk de vrijheid der markt als een bruikbare indicator voor de mate van ontwikkeling van het kapitalisme. In het vroegkapitalisme streefde men ernaar de banden uit het feodale verleden te doorbreken. In het moderne kapitalisme werden de regelingen terzijde gesteld die betrekking hadden op de Mercantilistische afgeslotenheid der nationale staten. Toen deze opruiming was geschied lag de volledig vrije markt open. De gehele wereld werd één marktgebied en deze fase van Weltwirtschaft (wereldeconomie), die in het midden der negentiende eeuw werd benaderd, is uit een oogpunt van marktverhoudingen het kapitalisme op zijn hoogtepunt.

Liberalen filosofie

Met de politieke filosofie van de liberalen was het een merkwaardig geval. Zij steunde namelijk op het natuurrechtssysteem, ondanks het feit dat David Hume dit reeds in 1739 in zijn „Treatise of Human Nature” volkomen weerlegd had. Volgens Hume zijn de menselijke gedragingen en motieven die uit het natuurrecht zouden voortvloeien allerm minst logisch te noemen en heel goed op grond van nuttigheidsoverwegingen door andere te vervangen. Met een analyse der logica vernietigde hij de wetenschappelijke pretenties van het natuurrecht. Dit bellette de Bentham-liberalen niet rustig met het natuurrecht door te gaan op juridisch en economisch terrein omdat het zo uitstekend in hun kraam paste.

Koninklijke macht en arbeidersmacht

In de negentiende eeuw zijn de tendenzen op economisch gebied en op politiek-staatkundig gebied vrijwel congruent. De liberalisering van de economische structuur ging gepaard met een liberalisering van het bestuur, tengevolge waar-

van de macht der bourgeoisie steeds meer toenam. Dit ging ten koste van de vorstelijke macht. De arbeidersklasse speelde een zeer ondergeschikte rol in de geschetste gang van zaken aangezien zij nog niet tot machtsvorming was gekomen. Het theoretisch fundament voor deze machtsvorming werd gelegd in het Communistisch Manifest dat Marx en Engels in 1848 het licht deden zien, maar de politieke machtsvorming der arbeiders zelve is eerst aanzienlijk later tot stand gebracht.

In het kader van wat Karl Mannheim heeft genoemd de Fundamentaldemokratisering – een proces dat steunde op de industrialisering – heeft de machtsvorming der arbeiders een hoogtepunt bereikt in de verwerving van het algemeen kiesrecht in de twintigste eeuw. In 1832 was in Engeland bijvoorbeeld 5% der volwassen bevolking stemgerechtigd, in 1928 100 %.

Het tanen van de koninklijke macht correleerde met de groei van het parlementaire stelsel. In dit stelsel zijn de ministers geen dienaren meer die de koning zelf voor zich kiest, maar zij zijn verantwoordelijk aan het parlement. Maar ook de zogenaamde moderne monarchieën zijn uitermate schaars geworden aangezien in de meeste landen het koningschap volledig is opgeruimd.

Laatkapitalisme

De in het bovenstaande aangeduide situatie van Weltwirtschaft riep tegengestelde tendenzen in het leven, in de eerste plaats een streven naar nationale afsluiting. In zijn meest extreme vorm is dit een streven naar autarkie, een streven dat de twintigste eeuw heeft geteisterd. Het streven naar nationale afsluiting is niet onbegrijpelijk. Immers de kapitalistische voortbrenging vindt plaats in een conjunctuurbeweging. De hausseperiode leidt tot een ineenstorting, tot een crisis waarvoor kenmerkend is dat de produktie te groot is in verhouding tot de koopkrachtige vraag op de markt. In die zin is er periodiek overproduktie en deze slechte toestand van de

markt roept menselijke maatregelen in het leven die de bedoeling hebben het kwaad te bestrijden. Nationale afsluiting was één der middelen om althans de buitenlandse overproduktie buiten de eigen grenzen te houden. De vrije wereldmarkt ging zo langzamerhand uiteenvallen in een aantal min of meer geïsoleerde nationale markten. Het hoogkapitalisme was daarmee voorbij en wat Werner Sombart heeft genoemd het laatkapitalisme – „der Spätkapitalismus” – deed zijn intrede. De neergang van de kapitalistische economische orde wordt aangegeven door het uiteenvallen van de markt.

Economische structuren

In de twintigste eeuw zit een heel sterke immanente economische tendens naar autarkie en deze tendens is – dunkt ons – nog versterkt door de oorlogen en door het feit, dat er verschillende economische structuren ontstonden, namelijk die van Amerika, die van de Sowjet Unie en die van West Europa. Amerika benadert nog het meest de ondernemersgewijze produktie en vrije markt economie, in Sowjet Rusland is de volledig centraal geleide huishouding tot stand gebracht terwijl West Europa experimenteert met de mengvorm van ondernemersgewijze voortbrenging enerzijds en centrale leiding anderzijds. Ondanks de genoemde autarkische tendens bestaat er ook een fundamentele internationale economische vervlochtenheid. Deze verstregeling van fundamentele economische vervlochtenheid enerzijds en verbodsketeling van de markt anderzijds heeft een kolossale economische problematiek doen ontstaan, die alleen door internationaal denken en handelen kan worden benaderd. Immers ten aanzien van deze problematiek staat men nationaal volkomen machteloos.

Zoals de Stoïcijnen bij de ondergang van de Griekse stad-staat voor de taak stonden om de theorie van het natuurrecht te formuleren, die van toepassing was op de nieuwe situatie, zo staan wij bij de ondergang van de nationale soevereine staat en in het aangezicht van een geweldige economische problematiek voor de noodzaak om een nieuwe politieke theorie te ontwerpen.

Jac. de Roy

Schoolidyllen

Een paar herinneringen blijven me bij:

Een wintermiddag met sneeuw en ijs. Vóór de schooldeuren het gerucht. Eerst geremd, dan al luider, totdat: „Jongens!, de bovenmeester heeft zich opgehangen...”, we hebben ijsvrij!”

Een onderwijzer aan de deur: „Ja, ach gaan jullie maar schaatsenrijden...”

Paar jaar later, een andere middag: een klas-selokaal; gedempte stemming. Gonda is vanmorgen begraven, de klas was erbij. De voorbereiding door de meester herinner ik me als één bedrukt ritueel, de middag als een plechtig sluitstuk vol overdracht van 's meesters vroom verdriet: „Ze was de knapste van de klas”, sprak hij. „Nu is Gonda in de hemel.” „Ze zou nog wel verhoogd worden,” zei een van de meisjes zacht. M'n vinger ging omhoog: „Meester, nou wordt ze toch in de hemel verhoogd.”

De flits van verontwaardiging bij de meester, en het „och!!!” van de klas gaven me een opla-waai zodat de hele middag de schaamte op m'n rug hing totdat de bel klonk.

Nou ja, die ene meester of die andere, het blijft je je leven lang bij of je begrepen wordt of niet, als kind. Het was een openbare school, en als er dan enig begrip had ontbroken voor het mysterie van de dood, wat goed om daar nou iets aan te doen op bevattelijke wijze.

Niet zo dat de school zich gaat isoleren in een of andere bijzonderheid die het algemene

forceert. Zoals b.v. in Zeeland waar twee scholen naast elkaar, een openbare en een bijzondere, een gemeenschappelijke speelplaats moesten delen (lees: verdelen). Beide namen genoeg met een afbakening, tengevolge waarvan een „bijzonder” leerlingetje eens op juf afstormde met de kreet: „Juf, een openbaartje op onze speelplaats, een openbaartje!”

En vast niet volgens deze herinnering: Mijn laatste schooljaren versleet ik op een christelijke school, tenslotte een stuk netter dan de 'have-loze' van voorheen. De, overigens goede maar strenge meester opende volgens rooster met een morgenzang: „Geloofd zij God met diepst ontzag / Hij overlaadt ons dag aan dag / Met Zijne gunstbewijzen”. Kaatje dacht er net zo over. Op de achterste bank zat ze, met gebakken vis in 't vakje van de bank, Moeder was visvrouw en had een rot huwelijk. Kaatje was hiervan een afspiegeling, hoewel een echt goed kind. Waarom zou ze géén vis eten, óók zingende? „Eerst leven, dan filosoferen...”, ook over de inhoud van een christelijk gezang. Het rietje van de meester maakte er een end aan, de vis verdween in de prullenbak.

Nou kan dit écht niet, hoewel, de vis is het symbool van het christendom, en een goed pedagoo met zin voor humor zou...

Maar ja, wanneer de meest verfijnde spijsen worden opgedist om ze slechts te slikken, is de smàak van gewone gebakken vis te verkiesen, zelfs boven het „hemelse gerecht”. –

d'See-Uyl

SLUIT U AAN BIJ HET CENTRUM VOOR HUM. VORMING!

Mededelingen

VOOR ONZE LEDEN

Nieuwjaarsbrief

van het hoofdbestuur van het Humanistisch Verbond

De meesten van ons hebben wel eens in hun leven het gevoel gehad, dat zij op een nieuwjaarsdag ook opnieuw zouden willen beginnen. De oude agenda wordt weggesmeten en de nieuwe ziet er – behalve die van de managers natuurlijk – nog zo maagdelijk uit. Die laatste sigaret kan nu wel weg; we gaan een nicotine-loos jaar tegemoet. De afgelopen maanden (om niet te zeggen jaren) hebben ons veel problemen bezorgd; als we alles nu eens anders gingen aanpakken, zouden we dan niet een hoop nutteloze ballast overboord kunnen zetten?

Zo denken we soms in die laatste korte dagen van het jaar. Het is alsof we na een vermoeiende dag in een verrukkelijk bad duiken om al het stof van ons te laten afspoelen. Dan hebben we daarna het gevoel dat we helemaal verfrist zijn en dat we weer aankunnen wat ons een ogenblik tevoren nog zo scheen neer te drukken.

Dat kan een verleidelijk spelletje zijn, maar het is natuurlijk een droombeeld. Niet voor niets zegt het spreekwoord, dat de weg naar de hel met goede voornemens is geplaveid. Men kan niet werkelijk uit zichzelf stappen en met één enkele handbeweging een volstrekte ommekeer in zijn bestaan teweegbrengen. Dat geldt evenzeer in de samenleving. Een revolutie is hoogstens een gewelddadige stroomversnelling, nooit een absoluut breekpunt maar altijd het resultaat van een reeds lang onder de oppervlakte borrelende tegenstroom. En zo gaan insgelijks aan onze ingrijpende persoonlijke beslissingen de nodige bewuste en onderbewuste voorbereidingen vooraf.

In die zin is het dus vreemd als ons aan het begin van een nieuw jaar het gevoel bekruipt, dat we onze eigen wet drastisch zouden moeten verzetten. We hadden er trouwens even goed ieder ander ogenblik voor kunnen kiezen. Want wat is de nieuwjaarsdag anders dan een kunstmatige breuk temidden van een eindeloze aaneenschakeling van collega's, die zich tot weken en maanden, tot jaren en eeuwen aaneenrijgen? Niettemin blijft het vreemd, dat er door al die eeuwen heen van deze dag nooit iets méér gemaakt is. En vooral in onze moderne tijd mag men zich dit wel afvragen. Alles heeft immers geleidelijk zijn vaste plaats gekregen. We hebben een moederdag en een vaderdag; er is een dierendag, een dag van de Verenigde Naties en in de hervormde kring spreekt men van „ge-

loven op maandag”. Zou het dan zo dwaas zijn de nieuwjaarsdag te introduceren als „de dag van de menselijke waardigheid”?

Menselijke waardigheid. Het is uiteraard een begrip waar men onmiddellijk allerlei beschouwingen aan zou kunnen vastknopen. Men kan er Kant bijhalen met zijn uiteenzettingen over „die Würde des Menschen” en dat zou zeker niet zinloos zijn. Men kan er ook ingewikkeld mee gaan doen door vragen te stellen als: wat is nu eigenlijk waardigheid, wat is de maatstaf van de waarde, zijn er absolute waardebegrippen e.d. Het een noch het ander is bij deze gelegenheid de bedoeling. Liever willen wij het in eenvoudige bewoordingen uitdrukken. Zoals de Engelse staatsman Gladstone het de vorige eeuw deed toen hij zei, dat op de bodem van alle problemen en stelsels de vraag ligt: „Wat dunkt u van de Mens?”

Wat men nu in de kringen van het Humanistisch Verbond in onze tijd van de mens denkt mag in grote trekken als bekend verondersteld worden. De eerbiediging van de concrete mens is misschien wel de meest centrale gedachte van het moderne humanisme. Zodra deze mens schuil dreigt te gaan achter abstracties als staat of ras of klasse staat de deur open voor afschuwelijke vormen juist van onmenselijkheid. Dan komt de mens in de verleiding voor een ideologie of een religieus fanatisme precies datgene op te offeren wat hij er aanvankelijk mee beoogde te ontzien. Dat is niet wat de humanist wil, die door de eeuwen heen immers juist de concrete mens heeft willen eerbiedigen, de menselijke zelfstandigheid tot ontplooiing heeft willen doen komen en ieder mens in zijn waarde heeft willen laten. Dat zou ook zijn wat op zo'n „dag van de menselijke waardigheid” in het middelpunt van de belangstelling behoorde te staan.

Het achter ons liggende jaar was er opnieuw getuige van hoe moeilijk het voor ons allen tezamen is om die richting in te slaan. We moeten er wel van uitgaan, dat we het stuk voor stuk willen. Niet omdat humanisten zo'n optimistische kijk op de mens zouden hebben. Zeker niet. De mens is in menig opzicht helemaal niet zo bewonderenswaardig. Hij kan zich onder allerlei omstandigheden met een waarlijk dierlijk egoïsme en instinct tegen zijn omgeving teweerstellen. De menselijke geest heeft huiveringwekkende afgronden; voor zover wij het

al niet wisten leerde de laatste oorlog het ons wel. Maar er zit ook een heel andere kant aan die mens. Hij onderscheidt zich van alle andere levende wezens door zijn neiging tot rekenschap en verantwoording, zijn kans om als méér dan een enkel biologisch wezen vorm te geven aan menselijke verbondenheid, waardoor een samenleving uitgroeit tot een gemeenschap, kortom door zijn vermogen tot medemenselijkheid.

Maar wat brengen wij ervan terecht? Als we naar het jongste verleden zien: niet altijd veel. Op internationaal gebied bleven ook dit jaar de geweldige spanningen bestaan. Het geeft een gevoel van toenemende machteloosheid de dreiging van de atoombom als een zwaard van Damocles boven het hoofd te zien hangen. Terwijl de moeilijkheden in Congo en Laos ons nog vers in het geheugen liggen doemen reeds nieuwe gevaren op aan de kim. De kwestie-Berlijn is een vrijwel doorlopende oorzaak van zorg; de Cuba-crisis bracht de wereld aan de rand van de afgrond om van de Chinees-Indische grensgeschillen nog maar niet eens te spreken. Op het congres van de Internationale Humanistische en Ethische Unie, dat in augustus van dit jaar in Oslo werd gehouden, is die nucleaire wedloop opnieuw aan de orde gesteld en als een dodelijke bedreiging voor de mensheid gekenschetst. Humanistische organisaties uit alle delen van de wereld waren het er over eens, dat men in het licht van de afschuwelijke ontwikkeling niet werkloos mocht blijven toezien en dat er alternatieven voor het bereiken van althans enige ontspanning aan de hand moeten worden gedaan. In de eerste plaats natuurlijk door er de regeringen en de publieke opinie van te doordringen welke enorme risico's er worden genomen. Maar verder ook door het uitwerken van allerlei zuiver praktische suggesties.

Er zal minder moeten worden gedacht in zwart-wit schema's. De volken zullen de Verenigde Naties zoveel mogelijk moeten versterken, o.m. door de recrutering van een internationale politiemacht, die in noodsituaties kan optreden. Er zullen middelen moeten worden gevonden om de bewapeningsrace te temperen, maar dat kan alleen als men tegelijkertijd de achtergronden van die wedloop onder de loep neemt. Kanonnen gaan niet van-zelf af. Er is altijd wel een reden, waarom zij tenslotte worden afgeschoten. De bestrijding van honger of gebrek in grote delen van de wereld en de rechtvaardiger verdeling van welvaart zijn positieve elementen om belangentegenstellingen uit de weg te ruimen en er langzamerhand een belangengemeenschap voor in de plaats te stellen. Van groot gewicht is bovendien, dat de publieke opinie meer en meer gaat eisen, dat men zich in het internationale verkeer houdt aan hetgeen is overeengekomen – de trouw aan het eens gegeven woord – en daarnaast dat men vormen vindt om gevestigde posities, die door de ontwikkeling der dingen eenzijdig in het nadeel van één partij zijn gaan werken, door overleg te herzien.

Het zijn gelukkig niet slechts de humanisten die zich zorgen maken. Ook uit de protestants-christelijke wereld klinken krachtige geluiden van verontrusting. De Protestantse Wereldraad van kerken en het concilie van de Katholieke kerk mogen zeker eveneens als positieve factoren in het huidige tijdsbestek worden gezien. Als er maar meer wordt nagedacht en minder automatisch gehandeld, zou dit al een stap vooruit betekenen. Want het is duidelijk, dat het niet de schrille stem van de ideologisch gekleurde emotie doch de – zij het dan misschien vooralsnog wat zwakkere – stem van de verantwoordelijkheid is, die de mensheid een nieuwe toekomst kan bieden.

Niet in de behandeling, die de negerstudent Meredith aan de Amerikaanse universiteit van Oxford ondervond, ligt de weg naar een menswaardige toekomst, maar in het doelbewuste optreden daartegen. Zo'n behandeling zaait

(slot op pagina 6)

Uw taak . . . hun toekomst!

Centrum voor Humanistische Vorming Bijdrage f 3,75 per jaar.

Secretariaat: Oudegracht 152, Utrecht. Giro: 60 84 68 t.n.v. het Centrum voor Humanistische Vorming.

Het a. s. congres

In afwijking van wat eerder werd gemeld, zal het twee-jaarlijks congres van het Verbond in 1963 *niet* plaats vinden in de Stadsgehoorzaal te Leiden, maar in het Jaarbeursgebouw te Utrecht. Wij verzoeken alle belangstellenden daarvan goede nota te nemen.

Hoewel gewoonlijk slechts de afgevaardigden het congres bezoeken, hebben alle leden er toch wel mee te maken. Ze zullen namelijk worden opgeroepen de vergaderingen van hun gemeenschap bij te wonen om hun oordeel te geven over het jaarverslag van het Hoofdbestuur en over de eventuele voorstellen.

Het is niet gebruikelijk, dat we met enige drang verzoeken deze bijeenkomsten bij te wonen en aan de discussie deel te nemen. We weten dat de belangstelling voor dit soort zaken bij de meeste leden niet groot is en dan meestal onder het motto: ze doen het zo wel goed.

Nog afgezien van de vraag, of dit voor een hoofdbestuur erg inspirerend is, moet toch worden opgemerkt, dat nu juist zo'n congresvergadering van een gemeenschap de enige plaats is, waar men met enige zin zijn opmerkingen over het beleid kwijt kan omdat daardoor de afgevaardigden te weten komen, hoe de leden er over denken. Uit ervaring weten we, dat er nog een heleboel onkunde en wanbegrip bestaat over de manier waarop het hoofdbestuur te werk gaat. Dat is geen verwijt aan de leden, maar komt voort uit de gebrekkige communicatie, waaronder elke organisatie tegenwoordig

Er is echter ook nog wat anders. Vele malen, lijdt.

In gesprekken in de huiskamer of bij nabesprekingen na een voordracht vangen onze sprekers tal van opmerkingen op, die er op wijzen, dat de leden met vragen rondlopen of over verschillende zaken ontevreden zijn. Sommigen schrijven daarover een brief en dan weet men tenminste iets, maar de meesten doen dat niet, zouten het op en zien dan wel eens reden om zich terug te trekken of, wat nog veel erger is, te bedanken. Er zijn tal van dingen waarmee men het niet eens is en dan is het plezierig, als dit ook een keer wordt uitgesproken. We zijn een democratische organisatie, waarbij niet het H.B. de dienst uitmaakt, maar leiding geeft.

Centrum voor Humanistische vorming

De zaak begint, zij het langzaam, op gang te komen. Bij het Centraal Bureau komen elke dag aanmeldingen binnen en we hebben over de belangstelling in de pers beslist niet te klagen. In verschillende bladen zijn over onze plannen artikelen verschenen, pro en contra en dat zal, naar we tenminste hopen, nog wel een tijdje zo blijven doorgaan. Gebleken is echter al wel, dat er nog heel wat misverstanden zijn op te ruimen en dat we onze informatie nog veel intensiever zullen moeten maken.

Daarom komt in de tweede helft van januari een brochure van de pers, die als een uitvoerige documentatie beschouwd moet worden. Dit geschrift bevat uitspraken over de noodzaak van het vormingsonderwijs, geeft aan hoe we ons voorstellen het te doen en wat er nu al gedaan kan worden, om een zo groot mogelijke belangstelling te wekken.

Op een kaderconferentie, die op 3 november in Utrecht plaats vond, is met de bestuurders van de gewesten, federaties en grote gemeenschappen overlegd, wat er verder moet gebeuren. Van deze besprekingen is een uitvoerig verslag verschenen, dat aan alle besturen van het Verbond is toegezonden. Uitstekend materiaal, om ook eens in kleine groepen ter sprake te brengen.

Onze gemeenschappen laten niet na, op het Centrum de aandacht te vestigen. In bijna

Tenslotte, bij een congres en daarbij niet alleen, is het wel goed het Huishoudelijk Reglement en de Statuten van het Verbond bij de hand te hebben. De meeste leden zullen ze wel bezitten, maar als dat niet het geval mocht zijn kan men gratis een exemplaar krijgen bij het Centraal Bureau. En om er voor te zorgen, dat op den duur ook ieder lid er kennis van kan nemen is besloten om alle nieuwe leden onmiddellijk bij hun inschrijving een exemplaar toe te zenden. Al is het dan geen spannende lectuur, behalve voor de liefhebbers van dit soort zaken, in een goed functionerende organisatie is het wel nodig dat men er af en toe eens in neust.

Schriftelijk contact

Eén onzer leden, de heer D. G. de Jong, Bosstraat 16 te Baarn heeft zich tot het H.V. gewend met de vraag, of het geen zin zou hebben om door middel van brieven het contact tussen de leden te bevorderen. Hij is van mening, dat vele leden nog wel over tijd en zin zullen beschikken met elkaar van gedachten te wisselen over zaken die hen bezig houden, en dat dit bovendien ook de ontplooiing van het humanisme ten goed kan komen.

Het Dagelijks Bestuur vindt het een loffelijk initiatief en heeft hulp toegezegd als dit nodig mocht zijn. Wie voor de gedachte voelt, kan beginnen met een brief te schrijven aan ons lid De Jong (adres zie boven) en deze zal dan de zaak verder ter hand nemen. Het zal duidelijk zijn, dat het hier niet gaat om organisatorische vragen of zaken, maar meer om dingen waarvan men wel eens de behoefte heeft een ander deelgenoot te maken.

De a.s. club van schrijvers, als we dat zo eens mogen noemen, heeft als naam gekregen „Brievenbus". Met nadruk wijzen wij er nog op, dat dus alle brieven, die hierop betrekking hebben rechtstreeks aan de heer de Jong dienen te gaan en *niet* aan het Centraal Bureau, Hoofdbestuur of wat dan ook.

alle blaadjes staat er wel iets over en worden de leden opgewekt er aan mee te werken. Sommigen gaan verder en treden er ook al mee in de openbaarheid. Zo heeft Utrecht op 22 november een forum gehouden onder voorzitterschap van Prof. Brandt Corstius en als leden Mr. Aantjes, protestant, lid van de Tweede Kamer, Dr. Bremer, katholiek, oud-conrector van het Bonifacius Lyceum te Utrecht en Dr. Prins, humanist, oud-rector van het Grotius Lyceum te Den Haag. Er was een behoorlijke belangstelling voor, ook van de kant van de pers. Zo iets kan natuurlijk ook elders gebeuren en we bevelen het gaarne in de belangstelling aan.

We hebben ook al gehoord van kleine groepen van ouders en leerkrachten, die er eens een avond samen over gepraat hebben. Dat zal op nog veel groter schaal moeten gebeuren, en het is helemaal niet nodig, dat het initiatief van de gemeenschapsbesturen uitgaat. Dat kan ook heel goed door een lid gebeuren.

Wat op het ogenblik het allerbelangrijkste is, is duidelijk te maken, dat we ook hier weer met een uitdaging te maken hebben, *d.w.z. de behoefte moet blijken*. Het zullen straks de ouders zijn, die er om moeten vragen en daarom moeten we hen duidelijk maken wat we willen, hoe we het gaan doen en hun steun vragen. En die steun bestaat er in de eerste plaats in, dat ze lid worden van het Centrum.

(slot van pagina 5)

haat in de harten van velen en brengt het moment naderbij, dat die haat zich een uitweg zoekt.

Rassenvooroordelen zijn een welkome voedingsbodem voor het kweken van diepe tegenstellingen. Daar is ook weer bij uitstek het vraagstuk van de menselijke waardigheid in het geding. Juist omdat zij de persoonlijkheid van de betrokkene niet erkennen treffen zij sterker dan welke kritiek het hart van de beledigde. Een eenvoudige oplossing is er voor het rassenvraagstuk niet. Juist de emotionele achtergrond maakt het tot een probleem van de eerste orde. Men zou zich daar van weerszijden meer dan tot dusver rekenschap van moeten geven.

Dit alles kan niet door plotselinge beslissingen worden gewijzigd. Hier is volhardende toewijding vereist. We kunnen het ook niet alléén, maar hebben de medewerking van zeer velen nodig. Ergens moet er een begin worden gemaakt. Anders blijft alles bij het oude, terwijl juist de kernen moeten worden gevormd om straks het nieuwe te schragen. Daarom ook is het zo belangrijk dat het afgelopen jaar in ons land werd opgericht het Centrum voor Humanistische Vorming. Dit Centrum stelt zich ten doel de mogelijkheid te bevorderen tot geestelijke vorming aan de openbare scholen ten behoeve van de buitenkerkelijke jeugd. Tot dusver was het alleen mogelijk aan die scholen godsdienstonderwijs te ontvangen. Het humanistisch vormingsonderwijs beoogt de jonge mensen in aanraking te brengen met vragen over mens en wereld, bijbelse openbaring of menselijke vermogens. Vóór alles wil het de persoonlijke zelfstandigheidszin bevorderen. Het heeft niet de bedoeling de jongeren het humanisme „aan te praten" maar wel voor hen het humanisme aan de orde te stellen als een wijze van verantwoord mens-zijn.

De stap van de wijde internationale wereld naar dit vormingsonderwijs aan sommige scholen in ons kleine landje zal wellicht op het eerste gehoor verbazingwekkend voorkomen. Zij is dat geenszins. Bedenk wel, dat wij alléén aan die wereldproblemen niet kunnen tillen. Wel dragen wij stuk voor stuk onze medeverantwoordelijkheid daarvoor. Wij mogen die niet miskennen en oefenen die ook metterdaad uit in contacten met anderen op nationaal maar vooral ook internationaal niveau. De conferentie van Oslo was daarvan slechts één van de voorbeelden. Maar diezelfde verantwoordelijkheid vergt ook dat wij geen enkel middel tot het gestelde doel veronachtzamen, al gaat het om een ogenschijnlijk heel wat bescheidener gebied. Als zodanig mag dan gelden dit belangrijke stuk vormingsonderwijs, want bedenk wel: als wij aan de toekomst denken, is dit vooral ook de wereld van onze kinderen.

Deze nieuwjaarsbrief van het Humanistisch Verbond ging over de menselijke waardigheid. Dat is een moeilijk onderwerp, in zoverre het bereiken van een samenleving, waarin de menselijke waardigheid wordt gediend, enige schepende activiteit op alle terreinen vereist. Als er op dit punt een ei van Columbus bestond, waarom zou het dan al niet veel eerder op zijn punt zijn gezet? Het bevorderen van de menselijke waardigheid is vooral daarom een moeilijke taak omdat het een groeiproces raakt. Men moet zich geïnspireerd voelen door een idee; men moet er van jongsaf mee vertrouwd raken. De opvoeding van de jeugd mag nooit als een onbelangrijke zaak worden beschouwd. En zeker niet de opvoeding tot zelfstandig handelen en tot voortdurende verantwoording. De wereld zoals die thans reilt en zeilt is een gegeven. De tegenwoordige generatie heeft de plicht er van te maken wat er van te maken valt. De wereld van de toekomst kan misschien – en als wij het willen – betere perspectieven bieden. Want het is niet genoeg die wereld **thans beter bewoonbaar te maken**, maar het is tevens nodig de jeugd van nu beter toe te rusten voor de wereld van straks.

De geschiedenis van het Verbond

In juli 1946 werd, in de Aula van de Utrechtse Universiteit een congres gehouden, op initiatief van de R.K. Studentenvereniging Veritas over *Christendom en Humanisme*. Dr. J. P. van Praag hield daar een inleiding over *Autonoom Humanisme*. In de geschiedenis van het H.V. behoort ook deze redevoering genoemd te worden en wel om twee redenen. Ten eerste door de waarde van het gesprokene op zichzelf, ten tweede door het feit dat een groot en aandachtig gehoor van voornamelijk R.K. en Protestantse geleerden en studenten kennis kon nemen van de grondslagen van het moderne humanisme. De betekenis van deze rede werd door de voorzitter van het congres, Prof. Dr. Ph. Kohnstamm naar waarde geschat. De kern van het betoog lag in de volgende passage:

„Het is... dit gevoel van positieve aanvaarding... dat de humanist de kracht verleent om staande te blijven als alles valt. Voor de primitieve mens – Christen of humanist – betekent dit een naïef vertrouwen in de overwinning van het goede, voor hem die dieper schouwt wil het zeggen: in alle ondoorgroendelijkheid de zin van het bestaan ervaren.

Hierin ontdekt de mens zichzelf als persoonlijkheid, dat is als scheppende eenheid. Het scheppen echter... heeft geen willekeurig karakter, maar valt onder het ethische, esthetische en theoretische oordelen. En dit oordelen veronderstelt op zijn beurt een *waardebesef*, dat *niet* afhankelijk is van persoonlijke willekeur... Het is bovenpersoonlijk, maar dat betekent geenszins, dat het volgens de humanist nu ook als buitenmenselijk moet worden opgevat. Denkt hij de mens weg, dan kan hij als humanist ook het waardebesef of zelfs de waarde als zodanig, niet meer denken. Wat goed, waar of schoon zou zijn onafhankelijk van de mens dat is hem geheel onduidelijk. Wanneer de godsdienstige mens hier spreekt over Gods goedheid, waarheid, liefde, lijkt dit de humanist een fictieve verabsolutering van het menselijke. Niettemin heeft dit menselijke maar bovenpersoonlijke waardebesef ook voor hem dwingende kracht, die onafhankelijk is van historische of psychologische beschouwingen omtrent de oorsprong, betekenis of inhoud ervan, en ook onafhankelijk van de uiteenlopende oordelen waartoe het kan leiden...”

Deze rede werd als aparte brochure uitgegeven.

Na een acht maanden van grote activiteit werd op 28 en 29 september 1946 in het Jaarbeursgebouw te Utrecht, de eerste algemene vergadering gehouden, waarbij een groot aantal organisatorische en beleidsproblemen op de agenda stonden. In het hoofdbestuur kregen zitting: Dr. J. P. van Praag, voorzitter; Dr. G. Stuiveling, vice-voorzitter; I. Vijlbrief, secretaris; J. Rogge, penningmeester; Dr. J. C. Brandt Corstius, redacteur en de leden Maurits Dekker, Prof. Dr. H. R. Hoetink, H. van Laar, Dr. D. Loenen, Mr. A. Murman, Mevr. H. A. Polak-Schwarz, Prof. Dr. H. J. Pos, Ir. P. Schut, Prof. Dr. J. B. Tielrooy, Mr. J. in 't Veld, M. G. Warfemius, Mr. H. B. J. Waslander en L. de Wolff. Mr. Murman moest, wegens tijdgebrek, zijn plaats al spoedig ter beschikking stellen. Mevr. L. M. Coster-Wijsman werd in zijn plaats benoemd. Omdat Prof. Tielrooy de betrekkingen met het buitenland wegens tijdgebrek niet kon stimuleren, nam Mevr. Polak-Schwarz deze taak op zich.

In Delft werd onder voorzitterschap van J. de Heer een studentenvereniging op humanistische grondslag „Socrates” opgericht, die met een 100-tal leden begon.

Inmiddels waren de eerste publicaties, uitgaande van het H.V. of door particulieren in verschillende tijdschriften geschreven, verschenen. Van betekenis was het *Rapport van een commissie, ingesteld door het H.V., met betrekking tot het openbaar onderwijs in het algemeen*

en met betrekking tot het vraagstuk van de bijbelkennis op de openbare school in het bijzonder. In de hoofdbestuursvergadering van 27 juli werd dit rapport aanvaard.

In verband met het urgente punt van de bijbelkennis op de openbare school verklaarde dit rapport:

„Het H.V. acht het dringend gewenst, dat in het leerplan van de scholen voor middelbaar en voorbereidend hoger onderwijs een vak wordt opgenomen, gewijd aan de godsdienstige, religieuze en humanistische levensbeschouwingen. In de hoogste klassen der genoemde scholen dienen daarbij ook de beginselen der filosofie te worden onderwezen.

De grondgedachte van de openbare school die... is en wil zijn de school, waarop kinderen uit levensbeschouwelijk uiteenlopend milieu worden tezamen gebracht... omdat juist langs die weg de jonge mens eerbied kan worden bijgebracht voor de menselijke persoonlijkheid” wordt in genoemd rapport nadrukkelijk verdedigd.

Het Hoofdbestuur van *Volksonderwijs* stelde zich achter dit rapport. Op het congres, in maart in Utrecht gehouden, moest echter geconstateerd worden, dat er onder de leden van het Verbond nog geen gelijklopende mening over dit rapport bestond. De kritiek hierop, vooral van de zijde van het L.O. was scherp. Teneinde tot eenstemmigheid te komen werd de voornoemde commissie met enige leden uitgebreid.

Een eenvoudig gestelde brochure onder de titel *Had Stoffel gelijk?* bracht velen in kennis met het Verbond, terwijl, op verzoek van het H.V., door een uitgever een diepgaande studie over *Humanisme en Socialisme*, geschreven door Prof. Mr. H. R. Hoetink, als brochure werd uitgegeven. Een aantal gebundelde radiolezingen, gehouden in de rubriek *Geestelijk Leven*, kwamen eveneens in druk uit. Een boekje over Prof. Mr. Dr. Leo Polak, een erflater van onze beschaving, waarin zijn befaamde redevoering over *De zin van de dood* werd opgenomen, uitgegeven door G. W. Breugel te Amsterdam, bracht velen in kennis met deze denker. Het boekje werd door P. Spigt samengesteld en een aantal bewonderaars schreven herinneringen.

Statuten en reglementen waren vastgesteld, een contributieregeling was ontworpen, tal van sprekers bereisden het land om het humanistische woord in de pas opgerichte gemeenschappen te doen klinken en, hoe bescheiden ook, het H.V. had zich een plaats veroverd in Nederland. Daar het Verbond met nijpende financiële zorgen had te kampen, moest besloten worden het *Mededelingenblad*, dat *Mens en Wereld* was genaamd en dat van 17 januari af wekelijks was verschenen, eenmaal in de maand te laten uitkomen. Een *Handleiding voor functionarissen der gemeenschappen van het H.V.* werd gedrukt en verspreid. Op 31 december bedroeg het aantal leden 2820, verdeeld over 21 gemeenschappen.

Op 10 december gaf het hoofdbestuur een verklaring uit inzake Indonesië, waar de volgende passage het kernpunt van vormde:

„Het (= H.B.) stelt vast, dat het het goed recht is der Indonesische volken hun lot in eigen hand te nemen, mits de door hen verlangde vrijheid geen inbreuk maakt op de vrijheid van anderen, Nederlanders zowel als Indonesische minderheden. Het kan niet twijfelachtig zijn, dat uit humanistisch oogpunt het voorgestelde accoord de voorkeur verdient boven de enige andere mogelijkheid, die, gezien de opvattingen der Indonesiërs, in feite nog over zou blijven, namelijk een oplossing door dwang en geweld. Het H.B... erkent, dat de boven uitgesproken overtuiging in haar praktische toepassing moet leiden tot het opgeven van gevestigde belangen en van voor velen dierbare gedachten, maar meent dat het humanistische beginsel, dat elk mens en elk volk het recht heeft op de mogelijkheid om zich

volledig te ontplooiën en zijn eigen aard te verwezenlijken, onvermijdelijk tot deze gevolgtrekking moet voeren.”

Daar er van enkele zijden kritiek werd geoefend op deze verklaring, vormde deze een punt van bespreking op de volgende H.B.-vergadering.

(Wordt vervolgd)

Voor hen, die hun vakantieplannen reeds maken, hieronder een overzicht van datgene, wat in 1963 wordt georganiseerd.

1 Bejaardenweken in „De Ark”

Gezien de bijzonder geslaagde weken in dit jaar worden in 1963 4 bejaardenweken gehouden en wel:

van 11–25 mei en

van 14–28 september

De prijs bedraagt f 38,50 per week, terwijl elke gast recht heeft op 1 consumptiekaart van 21 consumpties voor f 3,50.

Leiding nog niet bekend.

2 Paas-week-end op „De Ark”

Van donderdagavond 11 april t/m maandagavond 15 april het gebruikelijke paas-week-end. Prijs f 34,50 voor volwassenen, f 26,- voor kinderen van 6 t/m 10 jaar en f 17,25 voor kinderen van 0 t/ 5 jaar.

3 Vakantie op „De Ark”

Nog wel heel ver van ons af, maar thans reeds de mededeling, dat de prijzen voor 1963 ongewijzigd zijn. Vooral zij, die in het volle seizoen, d.w.z. juli/augustus in Nunspeet willen zijn, adviseren wij tijdig hun plannen gereed te maken en hun vakantie te bespreken.

U weet het: Leden van het Verbond ontvangen 10 % reductie op de pensionprijzen (alleen voor zichzelf).

4 Zomerkampen voor de jeugd

De buitenwerkcommissie van het Humanistisch Verbond organiseert in 1963 de volgende kampen:

a *Kinderkamp 10–13 jaar* te Elspeet in „de Korenbloem”, en wel van 20–27 juli.

Prijs: f 42,- incl. f 2,- zakgeld.

Opgeven bij de leiding, de heer en mevrouw J. Weggelaar, Erasmusgracht 23-III, Amsterdam. Tel. 020 – 8 39 19.

b *Jongerenkamp 13–15 jaar* te Beek (Gem. Bergh), bij Zeddam van 3–13 augustus en van 14 tot 24 augustus.

Het eerste kamp staat onder leiding van de heer P. van Soelen (Bilthoven); het tweede onder leiding van de heer en mevrouw E. R. Veuger (Zaandam).

De prijs bedraagt f 50,- per 10 dagen.

Opgave van deze kampen bij mevrouw E. Plettenberg-Sweid, Saffierstraat 76-I, Amsterdam. Tel. 020 – 73 83 69.

c. *Een zoekkamp voor 13–15-jarigen is in voorbereiding.*

d. Bij voldoende deelname is er van 17–31 juli een *trektocht* voor 16–17-jarigen naar Luxemburg.

De prijs is geraamd op ± f 90,- voor 14 dagen. (Max. aantal deelnemers is 12).

De leiding wordt nog nader bekend gemaakt. Opgave hiervoor bij mevrouw E. Plettenberg-Sweid, Saffierstraat 76-I, Amsterdam. Telefoon 020 – 73 83 69.

Nieuws uit de gemeenschappen

In *Hoorn* een discussie-avond tussen ds. Hendriks uit Hauwerd en dr. Prins uit Den Haag, met als uitgangspunt het boek van Szscsny: „De toekomst van het ongeloof”. Het Dagblad voor West Friesland maakte er een goed verslag van.

Leeuwarden heeft in de clinch gelegen met de hoofdredacteur van de *Leeuwarder Courant*, de heer Piebenga n.a.v. een toespraak van de voorzitter van de Tweede Kamerfractie van de P.v.d.A., prof. Vondeling op de jaarvergadering van de Humanistische Werkgemeenschap van die partij. Dat is niet de eerste keer, dat de humanisten in het blad van de Friese hoofdstad worden aangevallen, maar ze geven dan ook meestal prompt lik op stuk, zoals ook nu.

In het blaadje van *Almelo*, behalve het gebruikelijke nieuws dat wel bewijst dat ze daar op de goede weg zijn een beschouwing over de cijfers van de volkstelling. 28 % van de inwoners behoort tot de buitenkerkelijken.

Hilversum heeft zich bezig gehouden met de Bijbel. Vijf bijeenkomsten, waaronder een forum met een katholiek, een protestant en een humanist. Daarnaast een lezing over Vondel en de Bijbel, een beschouwing over het gezag van de Bijbel, een inleiding over muziek, door de Bijbel geïnspireerd en tenslotte de invloed van de Bijbel op Rembrandt. Met deskundigen en van de kant van de toehoorders een bijzonder grote belangstelling. En op 22 december een Midwinterfeest, waarbij o.a. een cabaretgroep van jonge leden zich presenteerde.

In *Voorburg/Rijswijk* als van ouds een hele reeks samenkomsten en een toenemende belangstelling voor de gespreksgroepen.

Omdat als er iemand in *Nieuwe Niedorp* naar een ziekenhuis moet, dat in Alkmaar is, en men die gemeenschap niet altijd wil lastig vallen, heeft men besloten dat twee leden zich daar in het bijzonder mee gaan belasten.

Dordrecht is op bescheiden schaal met een eigen bibliotheek begonnen. Maar de nieuwe uitgave: „Rede en religie in het humanisme” vers van de pers, zit er al in, dus de zaak is bij. Deze keer heeft men er ook voor gezorgd, dat

de gedetineerden een kleine Kerstattentie kregen.

In *Bussum* een feestelijke bijeenkomst om de Kerstdagen te beginnen, met een goede toespraak van voorzitter Saalborn, muziek en voordracht.

Den Haag, zoals gewoonlijk ijverig en voor elk wat wils. En als bijzonder evenement een soort bazar om de HJG van een bescheiden inrichting van haar nieuwe honk te voorzien. Er bleef nog wat babygoed over, dus wie er om verlegen mocht zitten kan nog terecht.

Vlaardingen heeft er een nieuwe gespreksgroep op poten gezet en de eerste bijeenkomst werd geleid door de opper-gespreksleider, ons H.B.-lid de Leede.

Onze leden in *Beverwijk* zoeken het hoog, de bijeenkomsten worden op de bovenste verdieping van de torenflat gehouden en die is, als we ons niet vergissen 12 etages. Maar er is een lift. En wat belangrijker is, er wordt aan de oprichting van een jeugdgroep gewerkt.

In *Hengelo* heeft de onlangs gevormde damesgroep al meteen een praktische taak op zich genomen, wie een oppas nodig heeft kan daar terecht. En ze zorgen ook dat de zieken niet vergeten worden.

In *Leiden* worden medewerkers gevraagd voor iets nieuws. Vele malen worden uit alle delen van het land patiënten in het Acad. Ziekenhuis opgenomen en de familieleden moeten dan, als de toestand critiek is, enige dagen in de buurt blijven. De ervaring heeft geleerd, dat dikwijls juist deze mensen behoefte hebben aan geestelijke steun en ze kunnen dan het beste in een gezin worden opgenomen. Men poogt nu daarvoor de gastvrije adressen te vinden. Hopelijk slagen ze er in.

In *Heerlen en Brunssum* waren weer enkele Duitse geestverwanten te gast. We zagen in het blad van onze Duitse zusterorganisatie een verslag en een foto, en het scheen een plezierige ontmoeting te zijn geweest.

Tweeduizend olieballen lijken ons wel heel veel, maar *Amsterdam*, d.w.z. een aantal vrou-

welijke leden hebben ze dan toch maar gebakken voor de gedetineerden. Ook een stuk praktisch humanisme, waar je niet eens „geleerd” voor hoeft te zijn, zoals wel eens t.a.v. het H.V. wordt beweerd. Overigens ten onrechte.

Rotterdam, evenals enkele andere gemeenschappen had een bijzondere voordrachtavond met mevr. Lisbeth Sanders. Vooral voor de ouderen een hernieuwde kennismaking.

Onze vrienden in *Breda*, niet geheel tevreden met de gang van zaken, hebben overleg gepleegd wat er gedaan moet worden, om de gemeenschap te behouden en uit te breiden. Of het zal lukken dient te worden afgewacht, in elk geval hebben de leden het bestuur wat meer steun toegezegd.

En om de reeks te besluiten, in *Zeeland* heerst ook een grote activiteit, dat kan tenminste geconcludeerd worden uit het gemeenschappelijke mededelingenblad. We vinden het viere van de verjaardag van *Goes* in het huis van de voorzitter, waardoor het echt het karakter van een familiefeest kreeg, een prima uitvinding, die we ook andere kleine gemeenschappen graag aanbevelen.

Het hoofdbestuur besprak...

in zijn vergadering van 24 november allereerst de stand van het ledental, waarbij een kleine groei kon worden geconstateerd. Dit was eveneens het geval met de verschillende periodieken.

Een uitvoerige discussie vond plaats over de door het Dagelijks Bestuur voorgestelde plannen tot oprichting van een opleidingscentrum. Hoewel er reeds op beperkte schaal tezamen met het Thuisfront thans een opleiding aan de gang is, wordt een regelmatige leergang, vooral in verband met de noodzaak om over vormingsleiders voor het onderwijs te beschikken, een dringende noodzaak. Het hoofdbestuur machtigde het D.B. om met de uitvoering der plannen verder te gaan.

Mededeling werd gedaan van de ontwikkeling van het Centrum voor Humanistische Vorming en van de activiteiten om het aantal deelnemers te vergroten. Eveneens ter sprake kwam een resolutie welke door de Humanistische Jongeren Gemeenschap aan de Portugese Ambassade zou worden aangeboden om te protesteren tegen het vasthouden van politieke gevangenen. Een uitnodiging tot het bijwonen van een conferentie van de Studenten Vereniging op Hum. grondslag, welke in Driebergen zou worden gehouden werd aanvaard.

Het H.B. nam kennis van een brief van de staatssecretaris van Onderwijs, Kunsten en Wetenschappen als antwoord op een verzoek van het H.V. om zendtijd voor televisie-uitzendingen te verkrijgen, welk antwoord de zaak naar een later stadium verwees i.v.m. het aan de gang zijnde onderzoek.

Een wijziging van de Statuten van de Stichting Socrates werd goedgekeurd, evenals de benoeming van een drietal raadslieden voor de Inrichtingen voor Justitie en de herbenoeming van alle reeds in functie zijnde raadslieden in de verschillende sectoren van de geestelijke verzorging.

Het ontwerp voor de Nieuwjaarsbrief 1963 werd onder de loep genomen en met enkele wijzigingen aanvaard. Tenslotte werd geruime tijd gesproken over de situatie t.a.v. het vraagstuk van de doelstelling van de algemene school en de hierover reeds jaren plaatsvindende onderhandelingen met hervormden en vrijzinnigen. Een publicatie hierover is binnenkort te verwachten.

Aangezien het hoofdbestuur niet meer in 1962 bijeen zal komen, sloot de voorzitter deze laatste zitting met de beste wensen voor het nieuwe jaar.

Nieuws uit de gewesten

Niet zo erg veel deze keer, althans geen opzienbarende dingen. Dat *Zuid-Holland-Noord* op Hemelvaartsdag 1963 een landdag in Rotterdam wil organiseren vermeldde we reeds. Intussen zijn de plannen in een verder stadium gekomen en het ziet er naar uit, dat ook het buurgewest Zuid meedoet.

Voor wie Rotterdam niet kent, een goede gelegenheid om er dan naar toe te gaan. Er is daar meer te zien, dan de havens, hoe boeiend ook. Weet u, dat deze stad zich zo snel uitbreidt, dat geen enkele echte Rotterdammer er nog de weg weet? Maar als u op bezoek komt, staan speciale gidsen klaar. U hoort er binnenkort meer over.

Eveneens in gewest Z-H-Noord was er op 17 november een najaarsdag voor de besturen en hun familieleden in dit gewest. Delft trad op als gastvrouw en dat het goed was, bewijst het volgende verslag:

Het oorspronkelijke plan van Delft vond geen doorgang door ziekte van degene, die de voordracht zou houden. Daarna heeft men het karakter van de avond gewijzigd en er een informeel samenzijn van gemaakt voor de diverse bestuursleden met rechtgenoten uit de ver-

schillende gemeenschappen. 's Middags hebben wij na aankomst en thee in de Hertehorst, even buiten Delft, een bustocht gemaakt door de nieuwe T.H. wijken, welke niet alleen bijzonder plezierig, maar ook zeer instructief was. Mevrouw Grabijn en mevrouw Jansen hadden er voor gezorgd, dat niet alleen de inwendige mens zeer goed werd verzorgd, maar dat wij een alleraardigste blijvende herinnering mee konden nemen, twee voor elke gemeenschap, in de vorm van een vaasje met embleem en datum. Nog een derde lid van de familie Jansen was in de Delftse activiteiten betrokken door zijn optreden in het vioolduo, onderdeel van de muzikale omlijsting. De gramfoonmuziek, welke ten gehore werd gebracht vormde een ongekend mooie achtergrond voor de fraaie, ongemene dia's van voorzitter Dimmendaal. De situatie in Gouda is uitvoerig toegelicht door zowel mevrouw als de heer Zanen, de conclusies n.a.l. hiervan vindt u in de convocatie voor de 23ste november terug. Het unieke punt van samenkomst en de perfecte organisatie van Delft hebben het doel van deze bijeenkomst doen slagen, wat betreft zowel het contact scheppen bij de gemeenschappen als het samen denken over het moeilijke stadium van Gouda.

Stijlmijmerij

Dit wordt dus, zoals ik de vorige keer al heb aangekondigd, een soort weerpraatje: „Het klimaat in het H.V.” Op Randenbroek hebben de Amsterdamse functionarissen in hun jaarlijkse conferentie (nou ja, jaarlijks, maar het was toch al de tweede keer!) hun hart eens gelucht over de lage temperatuur, de doffe mist en de sombere bewolking, die zo karakteristiek zijn voor humanistische samenkomsten. Bij het kleinste zonnestraaltje gaan direct de luiken dicht en het minste zuchtje frisse lucht is voldoende om overal de omslagdoeken dicht om de schouders te doen trekken. Dat is een van de oorzaken, aldus de Amsterdammers, waarom ons ledental niet vooruitgaat. Wie als belangstellende argeloos in zo'n kille verzeild geraakt, weet niet hoe gauw hij weer weg moet wezen! Nee, wat daar op Randenbroek naar voren werd gebracht jekte er bepaald niet om!

Wat ze dan wel willen? In de eerste plaats wat meer gezelligheid, wat warmte, zodat men zich in onze bijeenkomsten thuis kan voelen. En in de tweede plaats – maar dat vloeit eigenlijk al voort uit het eerste – meer mogelijkheden tot persoonlijk contact. Daar is grote behoefte aan. Alle aanbidding van privacy en individualisme ten spijt wordt er door velen gehunkerd naar wat medeleven, naar een beetje steun, een gesprek of alleen maar een luisterend oor.

En ze hebben ook aangegeven hoe een en ander te verwezenlijken zou zijn. Die kille mist verwachten zij te zien optrekken met het brengen van nieuwe elementen in de bijeenkomsten. Er werd o.a. gedacht aan toneel- en cabaretgroepen, die het humanistische woord eens op een andere wijze zouden kunnen brengen dan de klassieke zondagmorgenspreker. En die, als het te pas komt, ook eens mogen spotten en de draak steken met onze calvi-humanistische of huma-calvinistische stijlheid. Ook muziek- en zanggroepen zouden in de samenkomsten goed werk kunnen doen en door al die activiteiten in ons werk te betrekken scheppen we gelegenheden om meer mensen respectievelijk de mensen meer aan ons te binden.

De mogelijkheden tot contact liggen meer en letterlijk in de huiselijke sfeer. Kleine gespreks-groepen bij de leden in de huiskamer werden met klem aanbevolen. Begrijpelijke bescheidenheid weerhoudt deze of gene om zo maar bij een (nog) onbekende de huiskamer binnen te stappen, maar dan is er juist een kans om een begin van contact te leggen door zo iemand van huis te halen en met het nodige beleid over z'n drempelvrees heen te helpen.

De onderwerpen voor zo'n huiskamerbijeenkomst zijn legio: er is altijd wel wat te praten en een goed gespreksleider weet alle aanwezigen om beurten in de discussie te betrekken, er wordt een grammofoonplaat gedraaid, deze of gene vertoont zijn dia's (vooral niet te lang!), dan is er nog de koffie als een zeer belangrijk contact-middel en men heeft zelfs eetavonden georganiseerd met een lopend buffet. Een hartig hapje leidt in zo'n geval vaak tot een hartig woordje.

Er is in Randenbroek natuurlijk nog veel meer aan de orde geweest en men heeft in Amsterdam reeds besloten, om in gezamenlijke besprekingen met functionarissen en leden de komende winter eens te kijken, wat er allemaal nog meer uit te halen is. Maar misschien is het bovenstaande al genoeg om ook de andere gemeenschappen in het land er toe te brengen zich te gaan bezinnen op de vragen: Hoe maken we onze bijeenkomsten aantrekkelijker en Hoe brengen wij meer mogelijkheden voor sociaal contact in de gemeenschap?

Wanneer er hier en daar reeds met succes op dit terrein gegrast is, doet u dan net als Amsterdam en laat u eens was van u horen!

Styllet

DE APPEL door Jack Gelber

De toneelgroep Studio gaf weer iets experimenteels en als u er een echte bespreking van verwacht, moet ik u teleurstellen, want ik heb van de hele voorstelling niets begrepen. Dat was ook niet de bedoeling, vandaar dat ik er zo openlijk voor uit durf te komen.

Eigenlijk zou ik dus hiermee kunnen volstaan: omdat de recensent het stuk niet begrepen heeft, wijzen we het met afgewend hoofd af. Maar daar heb ik toch geen vrede mee, want ergens trekt me dit gekke toch wel.

Laat ik proberen u er iets van uit te leggen. Het speelt in een soort cafeetje, waar je koffie, appelsap, melk en appelflappen kunt krijgen. Voor de voorstelling en in de pauze serveren de spelers dit alles zelf in de zaal. Dan begint het stuk en de zes acteurs, onder hun eigen naam bijeen in het café vragen zich af, wat ze nu zullen gaan doen. 't Zijn allemaal een beetje outcasts: een neger, een jood, een jongen met een rijke pa, een afzichtelijke spasticus, een Siamees meisje en een juffertje van lichte zeden. Plotseling komt er een stomdronken paranoïde vent uit de zaal, die een hartkwaal heeft en telkens met zijn gebral alles in de war schopt. Er wordt gevloekt, links en rechts beledigd, de vent windt zich zo op, dat hij van het toneel wankelt en in zaal, in het middenpad, dood neervalt. Geen nood, de neger gooit hem weer op het toneel, waar hij later weer opstaat en op een gegeven moment het hoertje neerschiet. Ook zij wordt weer levend...

Bent u er nog? Vindt u het erg verward? Ja, dat was het ook.

Maar 't heet een blijspel en volgens de uitleg in het krantje van Studio wordt in dit stuk „de dood onder het vloerkleed geschoven”. Zo zou je 't wel kunnen zien en dat doet dan een beetje kinderlijk aan: alles komt goed, de doden worden weer levend en zelfs de enge spasticus wordt tegen het einde normaal. „Ik ben gewoon Jules Hamel”, zegt hij, „acteur. Zouden jullie allemaal niet graag eens een poosje de rol van spasticus spelen?”

„Och ja”, zegt Henk van Ulsen, „we rotzooien maar wat an,” en hij spuit strepen verf uit tubes op een glasplaat. Met een deegroller maakt hij er een schilderij van, dat na de pauze bij opbod aan het publiek verkocht wordt. Bij ons bracht het f 13,50 op en toen gingen ze weer verder, vrije associatie, lekker gek doen.

„Het toneel van de toekomst” staat er in het krantje. Van mij hoeft het niet en u hoeft er ook niet per se heen, tenzij u toevallig een avond vrij bent en eens iets heel anders dan anders wilt.

„Met melk meer mans”, riepen ze op het toneel. Ik zou daaraan toe willen voegen: „Slank zijn begint met appels”. Dat staat op een folder bij de groenteman, maar 't slaat verder nergens op.

Ook vrije associatie. Help, 't is besmettelijk!

A. S.

IK denk er ZO over

Lawaaierige offerande

Dinsdag 27 november 1962 zal wellicht als de Dag van het grote Nationale Offer in de harten van velen blijven voortleven. Want, in de korte spanne tijds van nauwelijks 24 uur bracht ons volk méér dan 12 miljoen gulden bijeen, uitsluitend ten behoeve van de bouw van Het Dorp.

Zou er nog één in den lande zijn, die niet weet wat er bedoeld wordt met: Het Dorp? Onmogelijk. Uitgesloten. Immers, Het Dorp, dat er nu vast en zeker komen zal, wordt van ons aller offervaardigheid het tastbare duurzame symbool!

Het was dan ook een verrukkelijke dag. Weet u het nog? Was het niet ontroerend te zien hoe Neerlands zonen van de bovenste plank zich op de borst stonden te slaan, 24 uur lang, voor zij hun offer overhandigden aan Mies, aan Onze Mies!! Ja, nú weten we eigenlijk pas goed hoe edel wij, Nederlanders zijn. Het is dan ook niet slechts begrijpelijk maar vanzelfsprekend, dat velen uitriepen dankbaar te zijn tot deze natie te mógen behoren.

„Het was een demonstratie”, zegt men, „die niet met droge ogen was aan te zien.” Ik geloof het. En zo bevind ik me dan te midden van dit kleine volk, dat bewezen heeft tegelijkertijd toch ook weer zo groot te zijn... En ik voel met schaamte hoezeer ik tekortgeschoten ben... Dezerzijds werd nl. nog niet geofferd. Het verzuim zal uiteraard onverwijld hersteld worden. Van harte? Doet niet terzake! Mies roept en wij komen. Wij offeren, met blindgeslagen gevoelens!

„Het was waarlijk niet met droge ogen aan

te zien” werd me gezegd. Ik geloof het. Immers ten aanschouwe van heel ons volk stonden drommen mensen – fijn vlàk voor de televisie – hun offervaardigheid ten toon te stellen! En dan te denken dat bijna tweeduizend jaar achtereen óók voor dezen werd verkondigd: laat de linkerhand niet weten wat de rechter doet... Ze hebben het niet begrepen.

Maar hoe dit alles ook zij: één ding lijkt mij wel vrij zeker: we hebben grote initiatiefnemers en grote psychologen onder ons volk! Bij het beraamen van hun plannen zullen ze gedacht moeten hebben: – Ach, indien er één doel is dat zelfs de grofste middelen heiligt dan is het dit Dorp. – Overigens, het is niet aan hen te verwijten dat ons volk – alle proporties met voeten tredend – zich zó willoos, zo kritiekloos in de ban van radio en televisie liet slaan.

Aldus zegevierde de moderne psychologie, met vlag en wimpel en werd er weliswaar een hoog doel dicht benaderd, maar andere liefdadigheidsinstellingen (er zijn er vele!) zullen nu, volgens zekere onveranderlijke wetten, minder, sommige wellicht helemaal niets toebedeeld krijgen...

Helaas, het dient erkend te worden: ons volk heeft zich gedragen als een massa, een geteleviseerde massa! En alle verhoudingen heeft het aan zijn massale laars gelapt. Ik zie geen reden voor nationale trots. Kille wetten over massadressuur werden slechts bevestigd. Inderdaad: de inzamelingsactie verliep wetmatig. Wetmatig! Daarom: berusting met een glimlach is misschien het enig passende antwoord op deze lawaaierige offerande.

G. L. Salm

IK denk er ZO over

Ontsporend humanisme

Overeenkomstig onze humanistische overtuiging hebben wij met diepe verontwaardiging het wangedrag van enkele Amsterdamse studenten veroordeeld. En het is onze rechtvaardigheidszin, die ons noopt, niet te volstaan met deze uitspraak, maar ook naar „oorzaken en achtergronden” te zoeken. Zulke een onderzoek dient uiteraard uit te gaan van de daders, van hun gedachten, hun karakter, hun opvattingen, hun opvoeding, hun herkomst, hun levenservaringen en hun antwoorden op die levenservaringen. Het spreekt vanzelf, dat deze gegevens niet of nauwelijks bekend zijn aan de verscheidene sprekers en schrijvers, die over deze zaken in het openbaar hebben gehandeld. En als hun intuïtie „een” oorzaak of achtergrond meent te hebben gevonden in het Amsterdams Studenten Corps, dan zullen zij waarschijnlijk een deel van de waarheid op het spoor zijn gekomen.

Niettemin doet de gretigheid, waarmee deze schrijvers en sprekers het excès hebben aangegrepen om het volle gewicht van hun beschuldigingen uitsluitend te leggen op het Amsterdams Studenten Corps, toch ernstig twijfelen aan het gehalte van hun rechtvaardigheidszin. Zelfs al zou naderhand blijken, dat zij gelijk hadden, dan nog doet dit ongenueanceerde requisitoir enerzijds te kort aan de ernst van het excès en anderzijds onrecht aan dat Corps.¹⁾ Hiermede begint het humanisme te ontsporen.

En in *Mens en Wereld* no. 21, van 17 november 1962, in de rubriek „Kritisch Allerlei” geraakt het dan ook volkomen uit de rails.

Allereerst is de vergelijking tussen – enerzijds – het wangedrag van de voormelde daders en door de Senatus Illustrissimus daarop toegepaste tuchtmaatregel en – anderzijds – de handeling van Treuman en de daarop gevolgde uitstoting, zo onoordeelkundig, ondoordacht en gespeend van begrip, dat het bepaald onrechtvaardig is om daaruit tot een nieuw bewijs van schuld of verkeerde mentaliteit van het Amsterdams Studenten Corps te besluiten. Ieder die niet bevooroordeeld is kan begrijpen, dat een „gemeenschap” een ernstig misdrijf strafende toch de schuldige „in liefde” kan blijven aanvaarden²⁾, doch dat de „verrader van de eigen gemeenschap” zich zelf door deze daad reeds buiten de gemeenschap heeft geplaatst, zodat zijn „uitstoting” niet anders is dan de administratieve consequentie daarvan.³⁾ De vergelijking van deze gevallen rechtvaardigt dus geenszins te gewagen van het „meten met twee maten”.

Het ergste en het meest teleurstellende is evenwel, dat het orgaan van het Humanistisch Verbond in bovenvermelde rubriek, na deze evidente misslag, verklaart zich „van harte” aan te sluiten bij de valse voorstellingen en lasterlijke insinuaties, welke Politeia onder de bespottelijke⁴⁾ titel „Protest” openbaar schijnt te hebben gemaakt. Dat Politeia zich deze giftige boosaardigheid⁴⁾ veroorlooft, kan ik langs mij heen laten gaan, omdat ik aan de mentaliteit, waarvan zij daardoor blijk geeft, mijn achting en eerbied moet onthouden en haar laster⁴⁾ mij dus niet deert.

Maar dat *Mens en Wereld* dit kwalijke proza

overneemt en daaraan adhesie betuigt, is voor mijn humanistische gezindheid onverteerbaar en pijnlijk.

In het Politeia-geschrift is het eerdergenoemde excès nog maar een „aanloopje” om langs een betoog vol quasi-culturele geestesverwarringen⁴⁾ te komen tot een liederlijke vuilsmijterij. Het heeft het Amsterdams Studenten Corps niet eens meer als zondebok nodig om zijn onwaarachtige⁴⁾ verontwaardiging op te vijzelen. Zonder enige poging tot onderscheiding gaat het over tot steniging van „alle Nederlandse corpora”¹⁾. En deze steniging wordt uitgevoerd met een beproefd demagogisch middel: de betichting van een fascistische geesteshouding en van een niet-democratische gezindheid⁵⁾. Dat deze onbetamelijke methode verdacht veel lijkt op de manieren, die de historische fascistische bezaten om anderen te treffen, schijnt de Politeia-schrijvers te zijn ontgaan. Een bijzonder sappig monstertje van de insinuerende glibberigheid van deze Politeia-schrijverij is de volgende statige woordenkolonne:

„Het is een onomstreden feit, dat in vele kringen in het huidige West-Europa, doch vooralsnog niet – aanwijsbaar – in de Nederlandse corpora, een groeiende fascistische mentaliteit (en meer dan dat!) heerst”. Het komt mij voor, dat deze griezige dum-dum-patroon alleen al voldoende zou zijn voor „ieder weldenkend mens” en zeker voor iedere humanist om zich te distantiëren van de Politeia-redeneringen⁵⁾.

Verweer te gaan voeren tegen de dragers van deze mentaliteit acht ik zinloos. Maar als de Redactie van *Mens en Wereld* zo fataal in de ontsporing van het humanisme wordt betrokken dat zij zonder enig voorbehoud openlijk gaat verklaren mee te gaan met dit wansmakelijke betoog, dan gevoel ik mij geroepen om hier met nadruk de daarin gegeven beweringen als *onwaar, onredelijk, onmenselijk en unfair* te bestrijden.

Als lid van het Humanistisch Verbond, als abonnee op *Mens en Wereld* en als reünist van het *Utrechts Studenten Corps* verlang en verwacht ik, dat de Redactie openlijk en onvoorwaardelijk haar adhesie aan het Politeia-artikel zal herroepen⁶⁾.

Mr. F. Doeleman

Ik vermeld dit er bij, omdat het nu eenmaal een rol speelt en opdat men wete dat uit de kringen der „Nederlandse corpora” ook humanisten voortkomen, die beter op de hoogte zijn van hetgeen een Corps is dan zijn aanvallers.

(1) Wij beperkten ons niet tot het A.S.C., maar namen zowel in M. en W. van 3 november – waar de heer Doeleman niet op reageert – als van 17 november alle corpora op de korrel, daarbij, in het bijzonder in ons eerste artikel, wel degelijk onderscheid makend. Uiteraard zijn er ook wel oorzaken buiten het corps aan te wijzen, maar die zijn secundair, wanneer het gaat om misdragingen van corpsleden als zodanig.

(2) Dat blijkt, en de liefde gaat zelfs wel erg ver, want de schuldigen zijn door het corps zelfs nauwelijks – en dan nog zeer laat – gestraft.

Verbond conformistisch?

In no. 23 van *Mens en Wereld* gaf ik een verdere beschouwing over bovenstaande vraag en de redactie stelde het volgende als onderschrift:

Wij meenden van u te vernemen wat de taak is der humanisten in het leger.

Mijn antwoord hierop kan heel kort zijn, nl. *geen enkele*. Maar enige toelichting hierbij is vanzelf wel wenselijk, vandaar het volgende.

Gehoorzaamheid aan God – zei ik reeds in mijn vorig schrijven – komt altijd neer, op

3 Was iemand die in Hitler-Duitsland het bestaan van concentratiekampen en gaskamers aan het licht bracht, ook een „verrader van de eigen gemeenschap”? Waren dat ook die zeldzame Fransen die protesteerden tegen de gruweldaden van hun landgenoten in Algerije? Of waren dat – mèt de studenten die de praktijken die blijkbaar in het A.S.C. aanvaardbaar waren, eenvoudig niet meer konden harden – misschien juist de mensen die voor het zedelijke bewustzijn in de groep zelf opkwamen? En wijst hun bestraffing en zelfs uitstoting niet eerder op het ontbreken of althans falen van dat bewustzijn?

4 Waarom is het protesteren tegen de ontgroeningspraktijken in het A.S.C. (dan het wel om iets meer dan „een excès” gaat moge ten overvloede blijken uit de N.R.C. van 30 november j.l.) „bespottelijk”, waar blijken door Politeia gegeven „valse voorstellingen en lasterlijke insinuaties”, waar die „giftige boosaardigheid”? Wat zijn „quasi-culturele geestesverwarringen” en waar komen die naar voren en op grond waarvan zou men een fel protest van jongeren „onwaarachtig” mogen noemen?

5 Politeia stelt uitdrukkelijk, dat de alom groeiende fascistische mentaliteit (waarvoor men de kop in het zand steekt, maar naar wij aannemen onze humanistische opponent toch niet) althans vooralsnog in de Nederlandse corpora niet manifest is. Dat zou een insinuatie kunnen zijn, als men daarmee bedoelde, dat het wel niet zo lang meer zal duren voor dat wel het geval is. Wij hebben er evenwel in gelezen, dat men bang is, dat het tolereren van een mentaliteit als waarvan is gebleken, tot fascisme zou kunnen leiden. Die vrees delen wij (men herleze wat wij op 3 november schreven over de exclusieve kleine groep), niet omdat wij iets tegen het corps hebben, maar omdat wij een gevaar menen te onderkennen, dat de heer Doeleman op verkeerde gronden met de term „insinuaties” afdoet.

6 U zult uit het bovenstaande kunnen opmaken, dat dat niet zal gebeuren. Wat echter bij nadere beschouwing wellicht niet juist was, was onze adhesie aan de aanbeveling „zich verre te houden van de corpora, zolang geen duidelijke garantie is verkregen voor een diepgaande democratisering van deze instituten”. Die formulering is prematuur, omdat het corps primair de zaken zelf moet oplossen en dan zeker niet gebaat is bij het uittreden of zich afzijdig houden van juist zijn beste leden. Wij hebben wel enige „hoop op beterschap”, zij het dat die voornamelijk gebaseerd is op de door de rectores magnifici in Amsterdam en Leiden gehanteerde stok achter de deur. Natuurlijk mag men niet generaliserend over „de” corpsleden spreken – en daar leek die gewraakte uitspraak wel een beetje op. Maar „het” corps tegen zijn aanvallers verdedigend, mag men naar onze mening ook niet te werk gaan op de wijze van de heer Doeleman, die wel over een „wansmakelijk betoog” spreekt, dat hij „als onwaar, onredelijk” enz. wil bestrijden, maar dat in feite alleen doet op de hierboven onder 4) gewraakte manier.

Red. K. A.)

gehoorzaamheid aan mensen die beweren door God boven ons te zijn gesteld.

Neem deze God weg en ik zou niet weten op welke redelijke grond de ene mens de andere mens in slavernij kan houden. Maar met wat goede wil (of slechte) is de democratie als een vervanging van God, prachtig te gebruiken. De helft plus één kan elke kleinere groepering op volmaakt redelijke gronden in slavernij brengen en op welk een makkelijke manier is in deze kapitalistische maatschappij een helft plus één niet bij elkander te brengen.

Het begrip *God* raakt versleten, maar het

begrip *democratie* kan God mooi vervangen en de slavernij wordt op deze manier op de oude voet doorgezet, tenminste wanneer men het woord democratie zo wil verstaan.

Ik heb wel eens mensen gesproken die het *redelijke* in de mens *God* noemden en op deze manier zou ik mij godsdienstig kunnen noemen. Daarnaast tooien vele mensen zich met de naam *democraat* omdat daarin voor hen de vrijheid verborgen zit en zo beschouwd wil ik mij ook democraat noemen. Maar met al dat woordengegoochel sticht men wel verwarring, maar krijgt men geen beeld van de werkelijkheid en de werkelijkheid is, dat wij hier in een kapitalistische maatschappij leven waar dienstplicht bestaat en deze dienstplicht berust op pure slavernij.

Befehl ist befehl geldt voor iedere soldaat van elke nationaliteit en nu meende ik in alle eenvoud, dat een humanist daar tegen moest zijn. Wij hebben de militaire slaven hier en overal op de wereld aan het werk gezien en kennen de vruchten van hun arbeid. Wij weten dat de Hitlers en Goebels overal zitten en weten te goochelen met de woorden communisme-slavernij, democratie-vrijheid, christendom-zedelijke grootheid, enz.

Maar de militaire slavernij groeit intussen welig en bedreigt de gehele wereld met haar ondergang.

Tegen deze bedreiging moet elke humanist ten strijde trekken en het kan mij niet schelen of men zich communist, anarchist, socialist, democraat, christen, of hoe dan ook noemt, hij draagt met recht pas de naam van humanist wanneer hij in de eerste plaats zich keert tegen de militaire slavernij.

Het moorden, of het zich gereed maken voor moorden op bevel, moet eindigen. Daar gaat het om.

Daarom moet men niet in het leger gaan om het te bestendigen of om de militaire slavernij wat dragelijker te maken, maar om het te vernietigen. Wég met de militaire slavernij moet ons aller leus zijn en dat kán, omdat in al die ideologieën hierboven genoemd een draad loopt van humanistische gedachten. En al deze humanistische gedachten die ongetwijfeld bij allen aanwezig zijn, moeten wij aanwakkeren, opsporen, rechtzetten.

De Syn. der Ned. Herv. kerk liet daarvan ook iets blijken toen zij de dienstweigering als plicht voorschreef, indien bevolen werd met kernwapens te gooien, zelfs ook indien de z.g.n. tegenstander dat wél deed.

Dat is nog niet zo veel, want over de voorbereiding daartoe en andere moordmiddelen is niet gesproken. Maar het is een begin en de uitgesproken humanisten moeten daarin niet achterblijven, maar vóórgaan.

Dat is *non-conformisme* en de taak van een humanist. Dus niet in maar *tegen* het leger, hebben wij een taak.

J. Hagemeijer

onderschrift:

Uit de toelichting maken wij op dat inzender geen onderscheid maakt tussen militarisme als stelsel en de militair als mens. Humanistische geestelijke verzorging richt zich tot generlei stelsel maar tot ieder mens in elke levenssituatie, wanneer die mens daar prijs op stelt.

red.

Lezingen voor de radio

13 jan. 9.45 uur (VARA): L. van der Wal: „Gewone mensen”.

20 jan. 9.45 uur (VARA): G. Stuiveling: „Uit humanistisch oogpunt”.

27 jan. 9.45 uur (VARA): J. de Tempe: „Vrije wil en menselijke verantwoordelijkheid”.

WERELDVREDE

In „Mens en Wereld” van 1 december 1962 roept de heer Kwee Swan Liat naar aanleiding van het besprokene op het IHEU-congres te Oslo, met betrekking tot het vraagstuk „Oorlog en Vrede in het Heden”, ons op tot een „zich bezinnen” en „uitspreken van verontrusting” en vraagt tevens en terecht te komen tot een „praktische en constructieve levenshouding”.

Mag ik een poging doen om een bijdrage te leveren voor het laatste, voor het bepalen van onze levenshouding? Hierbij vooropstellende, dat deze houding – ter bereiking van het doel: Vrede op Aarde – geschraagd zal worden door ieders geweten (of zo men wil geloof en/of levensbeschouwing) en door de wil in die houding te allen tijde en onder alle omstandigheden te volharden.

Daarom zou ik willen zeggen tot een ieder, humanist of niet: zoek een standpunt, dat het mogelijk zal maken de grootst mogelijke steun te verlenen aan dit streven naar een werkelijke vrede tussen de volken, – naar wegneming van de angst van ieder denkend mens.

In het algemeen denkt men zich dit doel te bereiken door een algemene en algehele wapeniging onder toezicht van de Verenigde Naties of andere daarnaast of in de plaats daarvan optredende internationale instellingen.

De vraag is dan alleen: „Hoe brengen we dit tot stand?” En nu komen grote verschillen te voorschijn. Bij dit „Hoe” zijn echter twee grote stromingen te onderskennen, – beide groot, doch niet gelijk in grootte.

Het zijn enerzijds zij, die de huidige bewapening – de kernwapens inbegrepen – willen handhaven, totdat die internationale regelingen zijn aanvaard en ook de macht, of althans de mogelijkheid er zal zijn om onwilligen in het gareel te houden. Anderzijds zijn het zij, die uitgaande van de gedachte, dat het nog wel vele, vele jaren zal kunnen duren, voordat de daartoe onmisbare overeenkomsten zijn gesloten, waardoor diensgevolge de mensheid intussen nog maar steeds zal blijven zondigen tegen de wel algemeen erkende zedewet: „Niet doden en niet wreken”, niet willen en kunnen wachten op het in werking treden van die overeenkomsten en dus reeds nu willen afzien van elke bewapening, – van elk geweld bij de bestrijding van onrecht.

Gaarne zou ik mij zonder meer bij dit laatste (nooit geweld) willen aansluiten, maar ik voel mij daartoe (nog) niet in staat. Aan de andere kant kan ik mij in ’t geheel niet verenigen met het denkbeeld om zo nodig „aan te vallen en te wreken”, zolang die overeenkomsten niet tot stand zijn gekomen, – al geef ik gaarne toe, dat er veel waarheid schuilt in het gezegde: „de beste verdediging is de aanval”. Zodoende zoek ik een tussenstandpunt, dat ik meen gevonden te hebben in: „Alleen ter verdediging – bij duidelijke, werkelijke aanval is het gebruik van geweld toelaatbaar”.

Hieruit zou dus volgen, in elk geval, de afwijzing van alle kern- en andere aanvalwapens, zomede van het bezetten of verwoesten van het gebied van andere volken en het gebruiken van de verdedigingswapenen voor het doen van aanvallen. Gebruik van geweld door de „verdediger”, dus eerst als de „vijand” het land bespringt, doch deze niet in zijn land te volgen, als hij omkeert en nooit zijn land verwoesten of zijn volk vermoorden uit wraak. Ook niet de eigen bondgenoten vragen dit te doen, of deze daad goedkeuren.

Voor zover mij bekend zijn bijv. de kernwapens niet bruikbaar op eigen grond, – op korte afstand van eigen legermacht of burgerbevolking, wegens de grote explosieve kracht en de radio-activiteit en dus ongeschikt voor de volken, die zich alleen willen verdedigen. Hun staan alleen de zgn. gewone wapenen ter beschik-

king. Hopelijk zullen zij echter ook steeds beschikken over de onmisbare beheersing om deze niet voor aanval te gebruiken. Voor deze zich-alleen-willende-verdedigen-volken volgt hieruit, dat zij kernwapens noch maken, noch opslaan, noch gebruiken, noch te hunnen nutte doen gebruiken.

Nu is heden ten dage de grote vraag: „Zullen deze, slechts ter verdediging bereid zijnde volken een groter gevaar lopen voor aanvallen met kernwapens, – groter dan die volken, welke wederkerig met die wapens dreigen en zich gereedmaken ze ook te gebruiken?”

„Ja, natuurlijk”, zal men wellicht zeggen, „want hun tegenpartij behoeft voor deze wapens nu geen angst te hebben.”

Maar is die kans werkelijk groter? Het doel van de aanvaller is: meer macht, – meer land, een „meer” in alles. Maar is zijn doel ook een „meer” in verwoeste en onbewoonbare streken? De aanvaller zal een land willen veroveren, – het bezetten, maar zal zich dan wel wachten het vooraf te verwoesten, dus onbewoonbaar te maken. Reeds om de kans te ontgaan, dat de ellende zijn grenzen overschrijdt en ook zijn volk treft.

En stel het geval, dat (als nu, bij doorgaande allerzijds opgevoerde atoombewapening) de aanvaller met deze wapens de eerste slag slaat en de aangevallene niet in staat is gebleken binnen 15 à 30 minuten de atoombommen te onderscheppen en buiten zijn land tot ontploffing te brengen? Zal dit aangevallen land – dadelijk ernstig verwoest – de tijd en de mogelijkheid hebben om *zijn* atoomwapens te gaan gebruiken om wederkerig het land van de aanvaller te verwoesten, – diens volk te doden? Zullen de atoomwapens van de aangevallene en diens oorlogsorganisatie dan nog te zijner beschikking staan? Het lijkt mij onwaarschijnlijk. Hieruit volgt dus, dat de volken die atoomwapens ter verdediging behouden (militair gezien) weinig beter af zijn, dan zij die hiervan bij voorbaat afstand doen. Een *groter gevaar* is m.i. dus *niet* verbonden aan het *eenzijdig afstand doen* van de *atoom*-bewapening. Eerder zou ik veronderstellen, dat de kans om met atoomwapens te worden bestookt, hierdoor zal worden verkleind, vooral als dit afwijzen van de atoomwapens door een deel der volken, bij de andere het besef zou verlevendigen, dat het gebruik ook voor hen doelloos zou zijn, *omdat de gehele mensheid vernietigd zou worden*.

En zullen de zo zeer en algemeen gewenste internationale overeenkomsten afdoend zijn? Twijfelachtig. Zolang ze niet door het moreel of wel het geweten der volken worden geschraagd, zijn ze van weinig waarde. Wie heeft ook voor deze gevallen niet wel eens gehoord van „vodjes papier”?

Alles samenvattende en er vooral acht op gevende, dat er op een gewaarborgde internationale regeling tot vreedzame oplossing der geschillen tussen de volken nog weinig uitzicht is, meen ik dat het voor elk volk, zowel voor elk mens, van welk ras, geloof of levenshouding ook, het beste standpunt in de huidige omstandigheden zal zijn: te verwerpen het gebruik van elk aanvalswapen; te aanvaarden het gebruik van verdedigingswapenen; te eisen, dat deze verdedigingswapenen nooit zullen worden gebruikt als aanvalswapenen; te helpen voorkomen, dat deze omschakeling zal plaats vinden – en te erkennen, dat elk mens, indien dit standpunt te eniger tijd geheel of gedeeltelijk tegen zijn geweten, geloof of levensbeschouwing zal indruisen, het recht behoudt om van zijn afwijkend standpunt blijk te geven, in welke richting die afwijking ook zal mogen gaan.

A. W. S. P. Lindner

Zeddam-Montferland. Voor een heerlijk rustige vakantie: **Pension „Wijde Blick“.** Volledig pension f 9,50 (incl.) p.d. Folder op aanvraag. Telefoon (0 83 45) 4 9 3.

Welke lezer heeft te koop van Denis de Rougemont in Holl. vert. brief over de atoombom. Br. onder no. jan. 1 a.h. bureau v.d. blad.

Welke besch. intellect. heer op leeftijd, milde geesteshouding, zou willen corresp. met besch. alg. ontw. dame op leeftijd. Brede belangst., houdt intens van het buiten wonen. Br. onder no. jan. 2 a.h. bureau v.d. blad.

**Instituut voor
Ademhaling- en Ontspanningsgymn.**

Oefeningen gericht op gezondheid en ontwikkeling van lichaam en geest.
(Hatha Yoga)

Privé en in clubverband.

Puck van Waveren

Irislaan 3 Heemstede
Telefoon K 2500-3 6 6 7 6

Ook de buitenkerkelijke leden van de
Partij van de Arbeid hebben een
organisatorisch centrum nodig

**DE HUMANISTISCHE
WERKGEMEENSCHAP
is dit centrum!**

Het orgaan van de H.W.G. is het maandblad

„VERNIEUWING“

onder redactie van Karel Timmerman

Abonnementsprijs f 1,75 per jaar

Een proefnummer wordt U gaarne
toegezonden door het Secretariaat
Haagweg 210 - Leiden

**REDE EN RELIGIE
IN HET HUMANISME**

Is kortgeleden verschenen. In deze uitgave is er naar gestreefd de verschillende opvattingen die zich binnen het humanisme over deze onderwerpen voordoen, tot hun recht te laten komen.

Formaat 15 x 23 cm. Omvang ca. 250 pagina's

PRIJS f 9,90

U kunt dit bestellen bij:
Centraal bureau Humanistisch Verbond
Oudegracht 152 - giro 304960 - Utrecht

Adresveranderingen

U kunt de administratie veel werk besparen, door bij verhuizing tijdig uw adreswijziging op te geven aan het Centraal Bureau Humanistisch Verbond, Oudegracht 152, Utrecht.

REKENSCHAP

**DRIEMAANDELIJKS TIJDSCHRIFT voor wetenschap en cultuur,
wil een blad zijn voor de verdieping van de
humanistische overtuiging**

Redactie: Prof. Mr. A. D. Belinfante, Prof. Dr. J. C. Brandt Corstius,
Prof. Dr. H. Freudenthal, F. P. Huygens,
Prof. Dr. B. W. Schaper, Dr. P. Thoenes en
Prof. Dr. Libbe van der Wal

Abonnementsprijs: f 7.50 per jaar (voor donateurs en contribuanten van
Socrates en voor studenten f 6.— per jaar).

Het abonnement kan ieder kwartaal ingaan.

**HUMANISTISCHE STICHTING
SOCRATES**

**Oudegracht 152, Utrecht
Giro 582293**

„Opvoeding op het gebied der sexualiteit“

geschreven door Prof. Dr. A. C. Drogendijk, P. J. F. Dupuis (arts), Prof. Dr. Ir. A. F. van Leeuwen S.J., A. G. van Omme (arts), J. Reehorst, P. W. van der Vliet, Dr. J. J. A. Vollebergh, Prof. Dr. H. R. Wijngaarden, Dr. R. Zijlstra. (Uitgave N.G.C.).
Verkrijgbaar bij het Centraal Bureau, bij voorkeur door storting en overschrijving van f 1,50 op postrekening nr. 30 49 60 t.n.v. Humanistisch Verbond Utrecht, met op het strookje de vermelding N.G.C. nr. 22.

Wie
dan leeft
wie
nu zorgt

Aurora helpt u daarbij in het bijzonder door de Index-Benaderings Polis waarvan het verzekerd bedrag, binnen bepaalde grenzen, stijgt naarmate de kosten van levensonderhoud stijgen. Vraagt inlichtingen en een brochure met uitvoerige gegevens aan:

N. V. Levensverzekering Mij
Stadhouderskade 1a Amsterdam

AURORA

MENS EN KOSMOS

Gewijd aan de studie van godsdienst, wijsbegeerte en wetenschap met hun grensgebieden, onder redactie van J. M. Hondius, Dr. H. Groot, Mr. N. Kluwer, P. Krug en Dr. D. H. Prins. Abonnementsprijs f 15,— per jaar (6 nummers). Losse nummers f 2,50.

Vraagt toezending gratis proefnummer en catalogus van uitgaven op geestelijk gebied bij de uitgever **N. KLUWER - DEVENTER.**
Ook verkrijgbaar bij de boekhandel.

Humanistische Correspondentiekring voor **huwelijkscontacten** opgericht door het Humanistisch Verbond, verleent bemiddeling bij het leggen van contacten tussen personen, die een huwelijkspartner zoeken.

Inlichtingen postbus 210, Utrecht, gaarne 24 ct aan postzegels insluiten.